

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIGSWETENSCHAP.
1894-1895.

Vergadering van Vrijdag, 25 Januari 1895,
's avonds te half acht ure.

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER deelt mede, dat bij het Bestuur ontvangen is een brief van den Secretaris van het *Nationaal Fonds tot ondersteuning van de nagelaten betrekkingen van in Indië gevallen militairen*, zijn dank betuigende aan de Vereeniging voor de som van f 500, ten behoeve van dat Fonds geschonken; — benevens een brief van den Minister van Koloniën, de ontvangst berichtende van het bedrag van f 500 ten behoeve van het *Rode Kruis* in Indië, met de overmaking waarvan de Minister zich wel heeft gelieven te belasten.

Aangenomen voor kennisgeving.

Aan de orde is de ballotage van candidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Van der Haas en Sneyders met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenomen de heeren: H. de Ranitz, 2e luit. der artillerie te Amsterdam; F. L. Lambrechtsen, 1e luit.-adj. der infanterie te 's-Hertogenbosch; J. F. Deibert, 2e luit.-kwartiermeester; W. F. C. Rödlich, 2e luit.-kwartiermeester; W. Beijerinck, 1e luit. der infanterie, T. F. Eckenhausen, 1e luit.

der infanterie; H. A. Harms, 1e luit. der infanterie; C. J. Hoolboom, 2e luit. der infanterie; S. van Hulstijn, 1e luit. der infanterie; P. N. Jielof, 1e luit. der infanterie; E. S. de Klerck, 2e luit. der infanterie; A. Kruisheer, 2e luit. der infanterie; R. T. Maidman, 2e luit. der infanterie; V. J. van Marle, 1e luit. der infanterie; W. van der Meer, 2e luit. der infanterie; R. ten Seldam, 1e luit. der infanterie; W. K. J. Stoop, 1e luit. der infanterie; C. F. Gits, 1e luit. der artillerie en W. H. M. Schadée, 1e luit. der genie, allen van het leger in Ned. Indië.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen verrichte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer J. I. Koster, kapitein bij den generalen staf van het Ned. Indische leger, over *Nederlands militaire positie in Zuid-Azië, ook beschouwd in het licht der moderne kolonisatie*.

De heer KOSTER :

Mijne Heeren,

De gelegenheid, mij door het Bestuur van onze Vereeniging geschonken, om een spreekbeurt in uw midden te vervullen, is mij daarom zoo welkom, omdat zij mij den schroom heeft doen overwinnen om aan de openbaarheid prijs te geven denkbeelden, die nog al afwijken van meeningen en beginselen, welke in een groot deel van de Indische militaire wereld gelden als axioma's, als onomstootelijke waarheden.

Meer in het bijzonder hebben deze betrekking op Nederlands verhouding tot die Europeesche natiën, wier belangen de onze in Zuid-Oost Azië ontmoeten, maar daar op die verhouding van niet geringen invloed is de positie, die wij tegenover de inheemsche bevolking van N. I. innemen — ik heb hierbij speciaal het oog op de positie in militairen zin — zoo heb ik ook vermeend aan dit laatste, als basis voor het eigenlijke betoog, de noodige aandacht te moeten schenken.

Nu ik gereed sta mijn denkbeelden te openbaren, moet daar-

aan de verklaring voorafgaan, dat het geenszins in mijne bedoeling ligt om ze voor te dragen als *de ware* of als *de eenig goede*. Ik geef die denkbeelden enkel als *de mijne*; ik bied ze iederen belangstellende ter overweging aan, opdat er zich zoo noodig stemmen verheffen mogen om mij te genezen van den twijfel aan die tot dusverre door zoo velen als onomstootelijk verkondigde waarheden.

Twijfel, zeg ik, en inderdaad. Want, grootgebracht in de leer dat ons overzeesch bezit voortdurend wordt bedreigd door den Engelschen nabuur in Zuid-Azië, en opgevoed in de vrees dat in onze dagen dat gevaar steeds meer en meer en niet enkel van die zijde nadert, ben ik door onderzoek en nadenken er toe geraakt om te gaan twijfelen aan de juistheid van die leer, aan de wettigheid van die vrees.

En om nu maar in eens in het licht te stellen de mate mijner afdwaling van, als ik het zoo eens noemen mag, van de conventionneel Indisch-strategische geloofsbelijdenis en daarmede het register mijner kettersche grondbeginselen te voltooien, moet mij de bekentenis van het hart, dat ik zelfs een aanhanger ben van het dogma, reeds voor meer dan 25 jaren gepredikt door een Nederlandsch krijgskundige van goed klinkenden naam; het dogma, door de Indische militaire broederschap meermalen met *onzalig* bestempeld en waarover zij als 't ware den banvloek heeft uitgesproken, ik bedoel de leerstelling, o. a. nog in de zitting der Tweede Kamer van den 12^{en} November 1869 verkondigd door den toenmaligen volksvertegenwoordiger, den kapitein De Roo van Alderwerelt, en bij die gelegenheid in deze bewoordingen vervat: »dat de mogendheid, die in het bezit wil komen van onze Oost-Indische bezittingen, de voorkeur zal geven aan den korteren weg over den IJssel en de Waal, dan over den langeren en meer kostbaren weg door Straat Soenda.»

De uitkomsten van het onderzoek, de overdenkingen, welke mij er toe geleid hebben zoo afwijkende meeningen te omhelzen, heb ik vermeend niet beter te kunnen betitelen, dan zooals dat geschied is in het u toegezonden convocatie-biljet voor de bijeenkomst van heden avond. En na thans te hebben niteengezet op welk standpunt ik mij bij mijn onderzoek heb geplaatst, zal

ik thans er toe overgaan om de resultaten daarvan aan uwe welwillende overweging te onderwerpen.

Nederland, welks bezitting in Azië een landuitgebreidheid vertegenwoordigt, die het grondgebied van het rijk in Europa meer dan vijftigmaal in uitgestrektheid en minstens zevenmaal in bevolkingssterkte overtreft, heeft tot dusverre zijn heerschappij in dat overzeesch gebied met betrekkelijk zeer geringe materiële middelen weten te handhaven.

Betrekkelijk gering, want *absoluut* gering zijn die middelen niet, wanneer men ze toetst aan de mate van krachtsontwikkeling, waartoe een kleine natie als de Nederlandsche geacht kan worden in staat te zijn; een waarheid in onze dagen te krachtiger gevoeld onder den zwaren druk ten gevolge van eene langjarige krijgvoering; maar *wel* gering, wanneer men die middelen vergelijkt met de daarmede bereikte uitkomst. Het voornaamste materiële element toch, tot handhaving van onze heerschappij in gindsche gewesten, heeft het gezag moeten ontleenen aan eene, in verhouding tot het machtsgebied, verre van krachtig te noemen land- en zeemacht. Het leger toch heeft slechts éénmaal gedurende korten tijd, en wel in het jaar 1878, een sterkte bereikt van 40 000 man en telde, blijkens het jongst uitgekomen koloniaal verslag, op ult^o 1893 niet meer dan 34 631 hoofden; terwijl de marine, wier oorlogswaarde in den loop der jaren een gestadige ontwikkeling onderging, volgens datzelfde koloniaal verslag, in 1893 een actieve sterkte bezat van 26 oorlogsbodems, met een gemiddelde sterkte van 3827 koppen.

Het valt niet zeer licht om uit deze woorden zich eene duidelijke voorstelling te vormen van onze in Zuid-Oost Azië bestaande verhouding tusschen machtsgebied en machtsontwikkeling. Om daartoe het voorstellingsvermogen te gemoet te komen, zij er hier even op gewezen, dat de afstand van het Noord-Westelijk niteinde van Sumatra (Poeloe Bras), gemeten langs de Westkust van dat eiland, tot daar waar die denkbeeldige lijn het verlengde van Java's Zuidkust zou snijden, overeenkomt met den afstand Brest—Tunis; ons punt van uitgang op Sumatra --

op de uiterste grens van ons gebied in het Westen — is voorts van het snijpunt der Noordkust van Nieuw Guinea met den meridiaan van 141° O. L. van Gr. — onze uiterste grens in het Oosten — nagenoeg even ver verwijderd als Kaap St Vincent van Orenburg.

Van het zeegebied tusschen Azië en Australië, door den Oceanograaf Krümmel bestempeld met den naam van Austraal Aziatische Middellzee, wordt derhalve een belangrijk deel door Nederlands bezittingen ingenomen, maar voor de handhaving van onze heerschappij wordt, gelukkig! een voortdurend werkdadig optreden van den sterken arm over die geheele oppervlakte niet gevorderd.

Wel is waar wordt meer dan het twee derde deel van de Austraal Aziatische Middellzee door water ingenomen, maar het is er toch ook verre van af dat onze marine op dat zeegebied in een staat van voortdurenden oorlog zou verkeeren. Evenmin kan ten aanzien van het leger worden getuigd, dat het over het resteerende een derde deel — dat blijkens het koloniaal verslag van 1894 toch altijd nog een landuitgebreidheid vertoont van bijna 35000 G. M²., overeenkomende met de oppervlakte van Rumenië, Oostenrijk-Hongarije, Duitschland, Luxemburg, Nederland, België, Frankrijk en Zwitserland te zamen — in een onafgebroken strijd gewikkeld is om het voor Nederland te behouden. U allen toch is het bekend hoe in het overgrootste deel van die landoppervlakte Nederlands opperheerschappij erkend wordt, zonder dat de bevolking, door de aanwezigheid van een enkelen soldaat, aan dien staat van afhankelijkheid wordt herinnerd.

Wordt alzoo de taak van de in Indië aanwezige land- en zeemacht niet onbelangrijk vereenvoudigd door de eigenaardige verdeling van land en water in de Austraal Aziatische Middellzee — een omstandigheid, die nog in een ander opzicht ons ten goede komt en waarop ik straks zal terugkomen — in het andere feit, dat Nederland zich ook niet voor den onmogelijk te vervullen eisch gesteld ziet, om met zijne zwakke strijdkrachten dat geheele gebied door wapengeweld te beheerschen, ligt het meest krachtige bewijs besloten voor

de stelling, dat de grondslag voor onze positie tegenover de inheemsche bevolking van N. I. gevormd wordt door zedelijk overwicht.

Dat overwicht wordt wel eens bestempeld met den naam *prestige*. Naar mijn inzien geschiedt dat ten onrechte. Prestige toch vormt niet meer dan een factor van dat overwicht en het is als zoodanig op te vatten naar zijn ware, naar zijn etymologische beteekenis, in den zin n.l. van *begoocheling*, van *suggestie*, zegt men in onze dagen. Onder prestige is hier, waar het Indische toestanden geldt, te verstaan: de bijzondere invloed door de vertegenwoordigers van een beschaafd ras uitgeoefend op een bevolking, die den trap van intellectueele ontwikkeling nog niet heeft overschreden, waarop het tot de jaren des onderscheids komend kind zich bevindt in de beschaafde maatschappij; de invloed uitgeoefend op onmondigen in groote-menschengestalte; op schepselen, die een voor indrukken even ontvankelijk gemoed als van het kind paren aan het physiek van een volwassene, doch die anders denken dan de Westerling, die daardoor ook een ander besef hebben van hetgeen goed en kwaad, van hetgeen oirbaar en ongeoorloofd is. Zóó toch doet zich de inboorling van ons overzeesch gebied aan het Westersch oog voor; in doorslag altijd en voor zoo ver een karakterbeschrijving, die tal van heterogene naturen omvatten wil, zich in weinig woorden laat samenvoegen; de gegeven schets mag allermint aanspraak maken op volledigheid, doch evenmin kan zij onjuist heeten, of mag zij geacht worden het oog gesloten te hebben voor hetgeen als nitzondering op het gezegde zou mogen gelden.

Naast dien invloed echter, en zeker in niet mindere mate, mag Nederland het zedelijk overwicht, dat het op de bevolking van N. I. bezit, toeschrijven aan de wijze waarop het die bevolking leidt en bestuurt. Het is er verre van, dat die wijze van leiden en besturen bij onze natie op onverdeelde instemming bogen mag. Van de taak, die ik mij voor heden avond gesteld heb, zou ik de grenzen belangrijk overschrijden, zoo ik thans daarover ging uitweiden en daarom veroorloof ik mij, tot kennschetsing van mijn gevoelen, slechts het volgende te zeggen:

Al mag Nederlands heerschappij tot dusverre weinig hebben bijgedragen tot den vooruitgang van de inheemsche bevolking van N. I., de waarheid worde niet uit het oog verloren, dat Oostersche volken, zooals die in onze Aziatische bezittingen, uiterst langzaam zich ontwikkelen, terwijl het zelfs aan twijfel onderhevig is, of zij wel ooit tot dien trap van beschaving zijn te brengen, welke hen, aan zich zelven overgelaten, behoeven zou voor het terugzinken in den vorigen staat van barbaarscheit. Wanneer die waarheid kan worden toegegeven, wanneer toegestemd kan worden dat de volken in gindsche streken nog lang niet rijp zijn voor zelfstandigheid, dan moge van moraliteits- en humanitair standpunt veel zijn af te dingen op de wijze, waarop Nederland de heerschappij daar ginds gevoerd heeft, maar, waar zelfs in onze dagen volksstammen ondubbeltzinnig toonen ons rechtstreeksch bestuur met al zijne gebreken te verkiezen boven het door geen hoogere machten gecontroleerd gezag van eigen hoofden, waar tot heden voor Westersche ooren aan het woord *despoot* het praedicaat *Oostersch* schier onafscheidelijk verbonden schijnt, — daar kan dunkt mij de erkenning moeilijk uitblijven, dat Nederlands leiding de volken van Nederlandsch-Indië over het algemeen ten voordeele is geweest, dat die volken daarbij dan toch minstens hebben gewonnen. Kan dit worden erkend, dan is het toch ook een onloochenbare waarheid dat daaruit een invloed ontstaat, die aan het gezag ten goede komt.

Is het alzoo een daadzaak, dat zedelijk overwicht den grondslag vormt van onze positie tegenover die bevolking, onomstootelijk is ook het feit, dat die erkenning van Nederlands moreele overmacht door de overheerschten, alleen dan het gezag ten bate zal komen, wanneer zij gepaard gaat met de bij die overheerschten gevestigde overtuiging van hunne materiële onmacht; een overtuiging, die, waar zij niet bestaat, slechts te vestigen is langs den weg van geweld, door de kracht der wapenen. Of m. n. w. de groote zedelijke kracht, die in Indië van het Nederlandsch gezag uitgaat zou, den aard der bevolking in aanmerking genomen, niet aanwezig zijn wanneer zij haar oorsprong niet genomen had uit en haar instandhouding

niet vond in den sterken arm, belichaamd in Nederlands strijdkrachten in Indië.

Het was op grond van deze overweging, dat ik zoo pas leger en vloot noemde: het voornaamste materiële element van het gezag en met voordacht voegde ik daaraan het woord *voornaamste* toe, omdat Nederland de handhaving van zijne heerschappij in Indië *voornamelijk*, maar niet *uitsluitend*, dankt aan zijne daar aanwezige land- en zeemacht. Onvermeld mag dan ook niet blijven, hoe tot dat resultaat bijdragen: de vruchtbare medewerking van de civiele Marine, wier naam thans in de eerste plaats dient te worden genoemd, en voorts de werkzaamheid van den wijdvertakten politiedienst, die, ter sterkte van $\pm$ 6000 hoofden, uit politiepersoneel, politicsoldaten en gewapende politiedienaren samengesteld is. Om der volledigheds wille moet voorts gewezen worden op het bescheiden aandeel, dat de korpsen pradjoeirts op Java aan die uitkomst hebben, terwijl ten slotte niet mag worden vergeten, hoe aan het gezag in moeilijke tijden bijstand werd verleend door gewapende Europeesche vrijwilligers, die zich bij de troepen hadden aangesloten, door enkele schutterijen, door gewapende afdeelingen van de aan ons cijsbare inlandsche vorsten, van welke vooral de barisan van Madoera in Boni en op Bali, in Atjeh en op Java en laatstelijk nog op Lombok, door naast het leger te strijden, de zaak van Nederland hebben gediend.

Vertegenwoordigt de strijdmacht, als zoodanig in ruimen zin genomen, het materiële bestanddeel van het gezag, het moreele element is als het ware geïncarneerd in het korps civiele ambtenaren, aan hetwelk het bestuur over Nederlandsch-Indië is toevertrouwd. Het bestuur, in naam van het hoofd van staat uitgeoefend door den Gouverneur-Generaal, staande aan de spits van dat korps ambtenaren, van wie de hoofden der gewesten op hun beurt regeeren in naam van den opperlandvoogd.

Maar zal Nederlands gezag ten bate komen aan de overheerschte bevolking, dan moet de verhouding tusschen de beide hoofdbestanddeelen van het gezag zoodanig zijn, dat het moreele element het materiële praedomineert.

Van de erkenning van dit beginsel legt art. 68 van het

Regeerings-reglement voor N. I. getuigenis af, door de in dat artikel voorkomende woorden: »Zoolang niet anders is bepaald, is het burgerlijk gezag het hoogste.»

»Zoolang niet anders is bepaald"! Naar den geest van hetgeen ik zoo even zeide, zou ik in die woorden den volgende zin willen gelegd zin: »zoolang of *zoodra* het bepaald *kan* worden, is het burgerlijk gezag het hoogste"; d. i. zoolang of zoodra op de inheemsche bevolking, door de ter dege bij haar gevestigde overtuiging van hare materiële onmacht, ons zedelijk overwicht werkt, het burgerlijk gezag het hoogste zal zijn, geschraagd gelijk dat overwicht dan wordt door de preventieve werking, die van den sterken arm uitgaat; maar zoolang dat overwicht niet is verkregen of zoodra het ophoudt zijn werking uit te oefenen, ook het hoogste woord door het materiële element van het gezag moet worden gevoerd en ik zal, om goed begrepen te worden, uit de geschiedenis onzer overheersching wel geen voorbeeld nit de laatste jaren behoeven aan te halen, om te bewijzen hoe miskennen van die waarheid aan Nederlands heerschappij in Indië tot schade heeft gestrekt.

Maar, zoo hoor ik mij toeroepen, dan rust toch ons gezag in gindsche streken al op een zeer zwakken grondslag! Het gebouw onzer heerschappij opgetrokken op een fundament, waarvan zedelijk overwicht het hoofdbestanddeel uitmaakt, maar een bestanddeel van zeer betrekkelijke waarde, terwijl het geheele benedengrondsche verband zijn weerstandsvermogen ontleenen moet aan het vaste materiaal, welks quantiteit, het werd toch ook opgemerkt, bij lange na niet voldoende werd geacht om zelfs maar een zeer ondiepe grondlaag te vormen voor de het geheel omgevende muren. Staat een dergelijk gebouw niet elk oogenblik op instorten?

Ik zal, tot beter begrip van hetgeen ik zeggen wil, mij bedienen van een ander beeld en wel van dat van de school en den schoolmeester, waarin de laatste dan vergeleken wordt bij het uitvoerend gezag in Indië, de scholieren bij de inlandsche bevolking en 's meesters tuchtroede bij de rol door de Indische strijdmacht te vervullen.

»Alle vergelijkingen" — aldus meen ik heeft zich eenmaal

een onzer letterkundigen uitgedrukt — »alle vergelijkingen, zien als krenpelen het levenslicht», en hoewel ik de laatste zal zijn om te boweren dat de vergelijking, die op dit oogenblik in deze vergadering wordt binnengeleid, in 't geheel niet aan dit euvel laboreert, ik kan toch ook niet toegeven dat zij meer mank zou gaan dan hare zusters in den regel plegen te doen. Om niet te wijldoelig te worden, volsta ik, ter motiveering van mijn gevoelen, u te wijzen op de punten van overeenkomst tusschen de bedoelde scholieren en de bevolking van N. I., zooals ik u deze zoo even vluchtig schetste.

De vraag omtrent het gevaar voor instorten van het gebouw onzer heerschappij, laat zich in dit beeld op de volgende wijze inkleeden: »wat zal den schoolmeester, voor de handhaving van zijn gezag, de tuchtroede baten, wanneer niet een enkele, maar alle leerlingen of het meerendeel van hen zich met vereende krachten tegen hem keert?»

Door het stellen van deze vraag treedt de kwaal, waarmede alle vergelijkingen geboren worden, duidelijker in het licht. Want, is in de school een zoodanig uitgebreide beweging, die zich tegen haar hoofd keert, lang niet onmogelijk te achten, een dergelijk verschijnsel van de Inlandsche maatschappij tegen het Nederlandsch gezag, is weinig waarschijnlijk.

En waarom?

Ik wacht mij wel dengdelijk voor de poging, om eene oplossing aan te geven voor het zoo betwistbaar anthropologisch vraagstuk, of de bevolking van N. I. gerangschikt moet worden onder één of meer menschenrassen; ik wacht mij dus ook wel om met het oog daarop zelfs een zekere voorkeur aan den dag te leggen voor de meening van een Junghuhn, een Blumenbach, een Cuvier of een Peschel. Ik wil zelfs van de Nederlandsche geleerden gelooven hunne op ethnologische en linguistische gronden berustende uitspraak, dat al de volken van den Indischen Archipel gerekend moeten worden te behooren tot een en dezelfde familie, de Maleisch-Polynesische; om van die familie alleen te verklaren, dat het geloof aan een zoo nauwe stamverwantschap nu en dan op een werkelijk zeer zware proef wordt gesteld.

Reeds zij toch, die onze Aziatische bezittingen slechts uit geschriften kennen, weten dat er een veelzijdig onderscheid bestaat tusschen den Maleier van Sumatra en den Papoea van Nieuw-Guinea; tusschen den Javaan uit de vorstenlanden en den Alfoer van Ceram of den Dajak van Borneo. Wie Indië meer van nabij kent, weet dat verschillen — al zij het dan in geringere mate, maar toch nog in vrij hoogen graad — zich zelfs openbaren onder de bewoners van een en hetzelfde eiland. Hoe die op Java, om niet verder te gaan, zich voordoen tusschen Soendaneezen en Javanen en, voor zoo ver het de laatsten betreft, zelfs ook tusschen dezen, al naar gelang zij in het Midden of in het Oosten van het eiland te huis behooren.

Niet om mij toch nog eenigszins partij te stellen in dien strijd van meeningen is het, dat ik deze feiten releveer, maar wel om daaruit de conclusie te trekken, dat die verschillen tusschen de onderscheidene volksstammen van Nederlandsch Indië, verschillen welke zich zelfs vertoonen in de taal, in de zeden en gewoonten, niet zelden ook in den godsdienst, op onschatbare wijze ten goede komen aan de beperkte middelen, welke Nederland voor de handhaving van zijn gezag over het uitgebreide Indisch rijk ten dienste staan.

Neemt men hierbij in aanmerking dat het begrip van zelfstandigheid in den geest dier volken nog weinig of geen wortel geschoten heeft;

dat het besef van nationaliteit of vrijheid, beide volgens Westersche opvatting, niet of hoogst onvolkomen bij hen is ontwikkeld;

dat, van hetgeen men volkshistorie zou kunnen noemen, de sporen, zoo die al aanwezig kunnen geacht worden, dan toch zeker nog diep begraven liggen in een nog weinig ontgonnen akker, zoodat ook de machtige drijfveer gemist wordt, die in het beschaafde Westen het nageslacht opwekt tot roemruchtige daden;

dat daarentegen datgene wat den naam letterkunde zou mogen dragen, een sterke neiging vertoont naar het zinnelijke en ofschoon niet valt te ontkennen dat onder de geestespro-

ducten van den nieuweren tijd er enkele voorkomen met een voor ons gezag minder onschuldige strekking, toch ook weder daar tegenover staat dat, wat litteratuur heet, in hoofdzaak ook alleen valt onder het bereik van de eenoogigen in dit rijk der blinden;

en overweegt men bij dit alles dat de verdeeling van land en water in de Austraal Aziatische Middellzee, de verdeeling dus ook van die volken over een zee van eilanden, een samenvoeging van die volksbestanddeelen tegenhoudt en hierdoor ook het tusschen die deelen bestaande onderscheid in taal, in zeden en gewoonten handhaaft;

dan geloof ik hiermede voldoende bewijsmiddelen te hebben aangevoerd voor de meening, dat in onze Oost-Indische bezittingen groote nationale bewegingen weinig waarschijnlijk zijn te achten, en ik durf hierbij nog een schrede verder gaan: ik acht dergelijke bewegingen zelfs niet waarschijnlijk als eenmaal het volk een hooger en graad van intellectuele ontwikkeling zal hebben bereikt.

Het gebouw onzer heerschappij in Nederlandsch-Indië stelle men zich voor oogen, niet als een door massieve muren omsloten en van boven door een steenen gewelf overdekte ruimte, maar eerder en zulks overeenkomstig de bouwweisen in de tropen en de begrippen der bewoners van het morgenland, als bestaande uit niet meer dan een beschuttend dak, rustende op pilaren, voor welker fondamenteen en verderen bouw, in tegenstelling met de grondlaag voor de muren vereischt, het materiaal echter wel te vinden is. Beter dan een overwulfd, biedt een aldus opgetrokken bouwwerk weerstand aan de monigvuldige en plotseling opkomende schokken in dat vulkanenrijk, want, indien het aantal steunpunten van den dakstoel maar niet te gering is en de zuilen en hunne fondamenteen maar niet te licht gebouwd zijn, dan behoeft, zelfs wanneer door bijzondere werkingen van den ondergrond het draagvermogen van een of meer dier zuilen tijdelijk gevaar mocht loopen, voor instorting van het dak nog niet dadelijk vrees te bestaan.

Het kan uwe aandacht niet ontgaan zijn dat ik, de kans op

groote nationale bewegingen tegen ons gezag in Indië aan een onderzoek onderwerpende, mij met zekere reserve heb uitgedrukt door die kans als *weinig waarschijnlijk* te omschrijven, terwijl toch het daartoe strekkend betoog, in hoofdzaak steunende op physisch-geographische gronden, een conclusie *zonder voorbehoud* had kunnen doen verwachten. Het is echter niet enkel op deze gronden, dat ik gemeend heb de gevolgtrekking in quaestie te kunnen maken; er is een andere omstandigheid, die mij noopt om bij het formuleeren van mijne uitspraak in hooge mate voorzichtigheid te betrachten.

Bij het beoordeelen toch van de kansen, waardoor onze heerschappij over de volkeren van den Indischen Archipel in gevaar zou kunnen gebracht worden, dient onze verhouding tot die bevolking nog uit een ander oogpunt te worden bebeschouwd en wel nit dat van een Christengezag tegenover overheerschten, die den Islam belijden. Want gelijk u bekend is, beoogt de Mohamedaansche godsdienst de uitoefening niet alleen van een godsdienstige, maar ook van een staatkundige macht. Of, gelijk een Engelsch schrijver, de heer Fairbairn, zich eens heeft uitgedrukt (in de »Contemporary Review" van Dec. 1882) »de Islam is een theïsme, geïncarneerd in een politiek stelsel; zijn brandende vraagstukken hingen en hangen nog samen met den aard van dat stelsel, met de wijze waarop en de middelen waardoor zijn politiek bestaan en idealen verwezenlijkt kunnen worden."

Zou ik, enkel het oog vestigende op de zoo uiteenlopende verschillen tusschen de bestanddeelen der inlandsche bevolking, hetzij dat men onderscheid in rassen, dan wel in stammen zou willen maken; verschillen die zich in ieder geval in hooge mate in taal, zeden en gewoonten openbaren; zou ik met het oog daarop, gepaard aan het feit dat die bevolking over tal van eilanden verspreid is, in meer stelligen zin twijfel hebben durven opperen aan de mogelijkheid eener eendrachtige samenwerking der gescheiden volksbestanddeelen voor een en hetzelfde doel, — bij de uiterst geringe bekendheid van hetgeen er omgaat in den boezem der Mohamedaansche bevolking van N. I., acht ik groote reserve geboden als het geldt de vraag te beantwoorden,

of niet de gemeenschappelijke geloofsbelijdenis, door het meereendeel der bevolking beloden, tot die aaneensluiting zou kunnen voeren.

Ter nadere staving van mijne reeds medegedeelde conclusie, zij het mij daarom veroorloofd om uit de stemmen van den dag, zooals die zich in de laatste jaren op verschillende tijdstippen hebben doen hooren, u enkele grepen voor te houden, waarin de politieke verhouding tusschen het Kruis en de Halve Maan tot een punt van beschouwing is gemaakt.

Zoo vindt men dan in het Engelsch weekblad »The Spectator» van Augustus 1882 :

»Hoewel de kracht van den Islam zetelt in het bewustzijn van den moslim, dat hij een lid is van de theocratische en democratische broederschap, democratisch omdat al hare leden gelijk zijn, zoo is er toch van een Mohamedaansche nationaliteit geen sprake. Moslims in het eene rijk zijn broeders van die in het andere; de band der broederschap echter is geen gemeenschappelijke nationaliteit of ras, doch een gemeenschappelijk geloof; als rassen zijn zij onderling zoo antipathiek als rassen maar zijn kunnen. Men kan spreken van een regeering van Turkije, van een gouvernement van Afghanistan, gelijk men spreekt van de kerk van Frankrijk of de kerk van Oostenrijk, maar even als er slechts één pauselijke kerk op de wereld is, wier locale vertakkingen door een gemeenschappelijke code van fundamenteele en onveranderlijke dogma's samengebonden worden tot één macht, zoo is er ook slechts één Mohamedaansche mogendheid op de wereld en zijn, wat wij Mohamedaansche staten noemen, niets anders dan vertakkingen van een cosmopolitische theocratie, welke door gemeenschappelijke voorschriften en dogma's, waaraan essentieel niets te veranderen valt, vereenigd blijven.»

In een der nommers van »De Standaard» van Juli 1892 zegt een onbekende schrijver, die zich in zijn artikel meermalen beroept op het oordeel van dr. Schreiber, dr. Koeller en anderen :

»Geen enkele Mohamedaansche staat behoort nu nog tot de wereldmachten of ook maar tot de krachtige rijken; van Turkije

tot Marokko toe worden de Mohamedanen door den invloed van Christen-mogendheden beheerscht en Christen-mogendheden voeren rechtstreeks of middellijk heerschappij in Islamitische staten, als Algiers, Tunis en Egypte. De moslemsche wereld staat verder in Hindostan, in Ned.-Indië en Centraal-Azië onder Christelijk en in China onder Heidensch gezag, terwijl de eigenlijke Mohamedaansche heerschappij zich al niet verder uitstrekt dan over Europeesch-Turkije en Zuid-Westelijk Azië en zelfs deze deelen zijn in zich zelven verdeeld. Perzen en Turken vormen elkander fel hatende secten en de Arabieren, die aan het Turksch gezag onderworpen zijn, trachten telkens zich daaraan te onttrekken"

Naar aanleiding van dr. Hauri's bekroonde verhandeling »Der Islam in seinem Einfluss auf das Leben seiner Bekenner", bevatten in 1882 vier Augustus-nommers van het »Algemeen Handelsblad" een artikel, waaruit ik het volgende overneem : »Neemt inderdaad in Turkije en Midden-Azië de geestdrift voor den Islam eer af dan toe, daartegenover staat dat elders het getal der belijders steeds aangroeit en de proselieten zeer vurig zijn. Wordt de voortgang van den Islam in China niet gestuit, dan zal een groot gedeelte van het land hem weldra toegevalen zijn. Ook in Britsch- en Nederlandsch-Indië wint hij steeds meer veld en evenzoo is dit in Afrika het geval, zoodat binnen vijftig jaren, als er niets tusschenbeiden komt, geheel Midden-Afrika Mohamedaansch zal zijn"

Ik zal het bij deze grepen laten. Wanneer ik het daarin medegedeelde in verband breng met hetgeen een ten deze tot oordeelen bij uitstek bevoegde autoriteit, dr. Snouck Hurgronje, van de »toekomst van den Islam" zegt in het ten vorigen jare uitgekomen 2^e Deel van zijn werk »De Atjehers", dan geloof ik dat het niet gewaagd is om in deze materie als vaststaand aan te nemen : 1°. Dat in de Moh. wereld de aansluiting gering is en er vooralsnog weinig kans bestaat op een krachtige centrale leiding ; 2°. dat, zoo er al inderdaad sprake kan zijn van een band, die alle Islamieten met elkander verbindt, die band tot dusverre de bestaande kloven tusschen de verschillende stammen niet heeft vermogen op te heffen, en 3°. dat de

Islam zich in onze Aziatische bezittingen gestadig uitbreidt.

Kunnen de twee eerstgenoemde daadzaken geacht worden voldoende termen op te leveren, om de door mij gebezigde qualificatie *weinig waarschijnlijk* ook van toepassing te mogen achten op Pan-Islamitische bewegingen in den Ned. Ind. Archipel, in de omstandigheid dat de Halve Maan hare blecke stralen werpt over steeds grootere deelen van ons overzeesch gebied, ligt voor onze regeering eene ernstige aansporing besloten tot de grootst mogelijke waakzaamheid, tot een onverpoosde en nauwkeurige waarneming van hetgeen er omgaat in den boezem van hare Mohamedaansche onderdanen. Want zijn *grootte* nationale bewegingen, die hun oorsprong vinden in geloofsijver, weinig waarschijnlijk, de geschiedenis van den dag is daar om te bewijzen, dat schier elke, zij het dan ook partieele, vijandige uiting van die inheemsche maatschappij tegen het gezag, een krachtigen hefboom vond in godsdienstige dwceperij en ook daaraan haar veelal taaien weerstand ontleende.

Wanneer ik, om daarmede tevens de schets van onze militaire positie tegenover de inheemsche bevolking van Nederlandsch-Indië te besluiten, het gesprokene recapituleer, dan kom ik tot de volgende conclusiën :

Nederland ontleent zijn gezag over de bevolking van Nederlandsch-Indië eenig en alleen aan het recht van den sterkste, en de door die bevolking bewoonde landouwen, die zich voor het dichterblik oog om den Evenaar schijnen te slingeren als een gordel van smaragd, zij zijn — weinig euphemistisch, maar nochtans naar waarheid uitgedrukt — niet anders te noemen dan *wingewesten*. En wingewesten zullen zij blijven.

Want mag het kenmerk voor dien rechtstoestand : scherpe afscheiding tusschen overwinnaars en overwonnenen, elders al eenmaal verdwijnen, wanneer door vermenging van geslachten ineensmelting van belangen zal zijn ontstaan, het rasverschil tusschen heerschers en overheerschten in N. I., stelt voor een dergelijke vermenging een onoverkomelijken slagboom. Even groot als de afstand is, die ook in de toekomst beide rassen in onze bezittingen van elkander gescheiden zal houden, even breed

zal daar steeds de kloof blijven tusschen heerschers en overheerschten.

En eindelijk : Onze heerschappij in Z.-O. Azië, zich openbarende in het zedelijk overwicht, dat Nederland bezit op de bevolking, verschuldigd gelijk het zulks is aan het zwaard, kan het ook slechts door het zwaard behouden, want zonder den voortdurenden steun van dat oorlogsmiddel — steun zoowel in repressieven als preventieven zin — is de handhaving van ons gezag in het Verre Oosten ook niet verzekerd te achten.

Ik zal er thans toe overgaan om onze militaire positie te bespreken tegenover het buitenland, of juister: de positie, die wij uit een militair oogpunt in Nederlandsch-Indië innemen tegenover vreemde, tegenover niet inheemsche machten. Met die bespreking wordt beoogd na te gaan welke kansen voor vreemde aanranding aanwezig zijn; dat onderzoek stelt zich niet zoo zeer ten doel de vraag te beantwoorden welke mogelijkheden *bij machte* zijn ons in Indië aan te vallen, als wel: in hoeverre is het waarschijnlijk dat zij het ook *zullen doen*. Het is dus een onderzoek, dat hoofdzakelijk berust op staatkundige en staathuishoudkundige overwegingen en dat, naar het mij voorkomt, ook aan elk te ontwerpen stelsel van verdediging dient vooraf te gaan.

Het verdedigingsvraagstuk voor N. I. heeft, zooals u bekend is, gedurende meer dan een halve eeuw reeds heel wat gemoeieren in beweging gebracht; daarvan zou ook deze zaal kunnen getuigen, maar nog meer heeft zich die stemming geopenbaard in brochures, in tijdschriften en in dagbladen. Als ik nu van deze uitzonder de schrifturen, welke duidelijk de kenmerken dragen van gebrek aan ernst, van gemis aan zaakkennis bij de schrijvers en dus enkel het oog vestig op de producten, die zich in deze opzichten gunstig van gene onderscheiden, dan wil het mij voorkomen, dat daarin de grondslag voor een rationeel ontwerp van verdediging of niet of slechts zeer terloops is overwogen; de grondslag n.l., dien ik zoo even noemde: het nagaan van de kansen op uitheemsche aanranding, gebaseerd

op staatkundige en staathuishoudkundige overwegingen. Het is toch of het meerendeel dier geschriften dezen grondtoon draagt: Zoolang men voor N. I. een stelsel van verdediging noodig acht, erkent men dat, trots de toovermiddelen van den nieuweren tijd — lees hiervoor het door een Nederlandsch Staatsman aangevoerde, volkomen logische argument: vrijzinnige politiek jegens de koopvaart van alle volkeren op onze bezittingen — dat, trots die middelen, ons bestaan in gindsche streken toch nog immer wordt bedreigd. Welke kans bestaat er nu dat wij in de naaste toekomst zullen worden aangevallen? Met kans, verstaan de stellers dier geschriften dan: *materieele kans*, dat is dan niet die, welke berust op *bespiegelingen van politieke aard*. Welnu, laat ons eens zien, zoo gaan zij dan voort, dan dreigt ons thans meer dan voorheen gevaar van Engelsche zijde, want beter dan in 1811 zijn de Engelschen tegenwoordig voor een veroverings-expeditie uitgerust en wat dus in het begin der eeuw geschiedde, laat zich nog veel eerder verwachten in het laatst van die eeuw of in de volgende. Dan breidt Frankrijk zijn macht in Achter-Indië uit; heeft Duitschland vasten voet gekregen op Nieuw-Guinea; beiden kunnen derhalve uit punten, in de onmiddellijke nabijheid van onze bezittingen gelegen, tegen ons gaan ageeren en van beide mogendheden neemt de macht ter zee in de laatste jaren zeer in omvang toe. In Australië is de toeneming van de bevolking van Westersche afkomst zeer groot en toont zij duidelijke aspiratiën naar uitbreiding, en ten slotte — om de gemoederen nu maar niet al te zeer te verontrusten — wenschen zij er dan enkel nog op te wijzen hoe Amerika en Italië, die vroeger als zee-mogendheden niet genoemd behoeften te worden, reeds eenmaal een dreigende beteekenis voor onze koloniën hebben gehad. Moeten wij tegen alle eventualiteiten van die zijden gewapend zijn, dan behoort, zoo luidt dan hunne conclusie, voor eerst, de bestuurszetsel verplaatst te worden — dat zal x millioen kosten of wellicht het dubbele dezer som — en verder y millioen voor legeruitbreiding en fortbouw beschikbaar gesteld te worden.

Is het wel wonder dat dergelijke redeneeringen, op een toon

van gezag aan een niet geheel *au fait* zijnd publiek voorgehouden, meermalen hebben doen denken aan de mededeelingen van den man, die verre reizen heeft gedaan en daarom ook *veel* kan verhalen? Want ik vraag u in gemoede af welken indruk, in een vergadering als deze, de persoon wel zou maken, die, het gevaar willende aangeven dat Nederland loopt om te worden aangevallen, in Noord-Holland door Rusland en in Zeeland door Engeland — zich daartoe beroept op hetgeen respectievelijk in 1799 en in 1809 in die provinciën voorviel, en dan beweert dat tegenwoordig en in de toekomst dezelfde gevaren in veel hoogere mate aanwezig zijn, alleen op grond van het argument, dat de strijdmiddelen dier mogendheden sedert belangrijk zijn uitgebreid?!

Welken zin zou het voorts hebben om, voor het in verdedigbaren staat brengen van de Nederlandsche zeegeaten, een argument te ontleenen aan de moderne ontwikkeling van hijr. de Japansche en Chinesche vloeten, en zulks overeenkomstig den gedachtengang van hen, die enkel in den vooruitgang der zeemacht van Amerika en Italië een gevaar meenen te zien voor Nederlandsch-Indië?!

Is het derhalve niet een waarheid dat het ontwerpen van een rationeel stelsel van verdediging niet mogelijk is, wanneer het zich enkel grondt op zoogenaamde materiele kansen van aanranding, maar dat daarbij wel degelijk die andere kanssoort, die men heeft gelieven aan te duiden als te berusten op »bespiegelingen van politieken aard" een woord en zelfs een zeer gewichtig woord heeft mede te spreken?

Verscheidende mogendheden, die sterker zijn dan wij, *kunnen* ons aanvallen, derhalve ook de groote zeemogendheden en uit dit oogpunt is de *grootste* zeemogendheid het meest te duchten, als zijnde daartoe het best geconditionneerd. Maar het is de vraag of zij het ook *zullen* doen.

Dit te overwegen voor onze bezittingen in Zuid-Azië stel ik mij thans voor, waarbij ik voorloopig de aandacht enkel wensch te vestigen op Engeland.

De neiging van onze voorouders voor de zee, als gevolg van de merkwaardige natuurlijke beschikking van den geboorte-

grond, zij heeft, in verband met de staatkundige gebeurtenissen in het laatst der 16^e eeuw, de richting aangegeven waarin de werkrachten en het vernuft der natie zich zonden ontwikkelen. Die omstandigheden schonken het aanzijn aan den handel op den zoogenaamden »Grooten Oost'', zij legden daardoor tevens den grond voor Nederlands bezittingen in Azië.

De geschiedenis der Nederlanders van die dagen en van de daaropvolgende twee eeuwen, beslaat menige schoone bladzijde in de historieboeken van Indië, doch ontkend kan het niet worden, dat daarnevens veel voorkomt, hetwelk, in het licht onzer dagen beschouwd, geen aanspraak mag maken op onze onverdeelde instemming.

Men zij er aan indachtig: *in het licht onzer dagen* is het, dat die feiten zich in zulke schrille kleuren aan het oog voordoen, en zoo mag zulks wel in de eerste plaats gelden voor de oorzaak van al, wat wij tegenwoordig als afkeurenswaard bestempelen en die oorzaak is de staatkunde van de Nederlandsch Oost-Indische Compagnie.

Slechts één doel, handeldrijven, stond de Compagnie voor den geest; dit streven, dat nimmer uit het oog verloren werd, bracht, althans ten opzichte van Westersche natiën, een hoogst eenvoudige en een geheel onomwonden staatkunde met zich mede, n.l. deze: op handelsgebied onverdraagzaamheid in den hoogsten graad, door geweld of door list iederen mededinger uit te sluiten van de markten waarop de Nederlanders toegang hadden en mitsdien iedere concurrentie uit den weg te zetten. Tegenover de inheemsche bevolking kenmerkte de politiek zich daarentegen, ten minste in den aanvang, door een geheel anderen geest; de Compagnie streefde slechts naar winst uit de exploitatie van Indië; geen zucht tot veroveren of heerschen bezielde haar; zij zocht geen ontzag in te boezemen door geweld, maar zij beijverde zich om overal te worden toegelaten om de diensten, die zij bewees. Doch toen het handelslichaam, na eenige jaren van handeldrijven op dezen voet, de waarheid ervoer, die ook nog in onze dagen niets van hare kracht verloren heeft, de waarheid n.l., dat een vreedzame omgang van de vertegenwoordigers van een beschaafd ras met een minder beschaafd, op

den duur enkel denkbaar is op den grondslag van gezaguitoefening ter eene, gezagerkenning ter andere zijde, een rechtstoestand waartoe occupatie den aanvang vormt, toen heeft de Compagnie zich ook gedwongen gezien om hare staatkunde tegenover de inheemsche bevolking dienovereenkomstig te wijzigen. De ruimere beschikking over producten, die van deze gewijzigde politiek het gevolg was en die den beweldadigden bodem in het Oostelijk deel van onzen Archipel met zijn rijkdom aan kostbare specerijen ten volle aan het licht bracht, zij heeft den kwaden geest der hebzucht, die toch al te veel rondwaarde, nieuwe en betrouwenswaardig groote vleugelen aangebonden en daardoor tevens den grond gelegd voor den ondergang der Compagnie.

De wijze toch waarop dat streven naar den alleenhandel in specerijen is doorgezet, een wijze zoo in strijd met de rede en de menschelijkheid, zij heeft niet alleen het geschiedverhaal onzer heerschappij over Indië bladzijden doen beslaan, die wij het liefst met den sluier der vergetelheid zouden bedekt zien, maar zij heeft ook het toch reeds zoo odieuze karakter, dat de buitenlandsche politiek der O. I. Compagnie aankleefde, nog ongunstiger verhoudingen doen aannemen.

De kwellingen, die onze voorouders om der wille van dat monopolie hunne mededingers deden ondergaan; de lagen, die zij hun spanden; de listen waaraan zij hen blootstelden en die alleen grenzenlooze begeerigheid en schandelijke nijd konden uitdenken, zij verklaren den diepen haat, die de Engelschen — de voornaamsten onder die mededingers — jegens ons bezielde. Een haat, die in represaille-maatregelen van mercantielen aard geen bevrediging kon schenken aan het beleedigd gevoel der Engelsche natie, en die dan ook tot een uitbarsting leidde in den in 1652 tusschen Engeland en de Republiek der Vereenigde Nederlanden uitgebroken tweejarigen oorlog. Een haat, die gedurende het daarop volgend tijdperk van anderhalve eeuw, in de weinig veranderde koers door onze voorouders aan de koloniaal-politieke richting dier dagen gegeven, ook slechts matige aanleiding tot verflauwing vinden kon.

Gelijk elk kwaad zich zelf straft, zoo heeft ook het wanbeleid

der O. I. Compagnie zich gewroken in den ondergang der Vennootschap. Hare bezittingen, met een schuldenlast van f135 000 000 bezwaard, werden bij art. 247 der Staatsregeling van 1798 door de Bataafsche Republiek overgenomen en op den 31sten December 1799 had het eenmaal zoo machtige handels- en staatslichaam opgehouden te bestaan.

De volksstem, die in koloniale quaestiën Englands goede trouw ten onzen aanzien in twijfel trekt, schijnt door onbekendheid met, of door het oog te sluiten voor de wijze waarop wij nagenoeg twee eeuwen lang aan godsche zijde van den Evenaar tegen die natie opgetreden zijn, niet te beseffen hoe weinig gerechtvaardigd eene beschuldiging van *trouweloosheid*, of ook wel van *sluwe vijandigheid*, is in den Nederlandschen mond. Met een schier volkomen negatie van het verledene, zoekt zij dan ook voor hare meening den grootsten steun in Englands vijandige gezindheid, zooals die zich openbaarde in de oorlogsjaren, gedurende het tijdperk van 1795 tot 1813. Bestaan daarvoor afdoende gronden?

Al neemt men aan dat de zucht om wraak te nemen op den ervvijand, door zich te diens koste te verrijken, toenmaals in niet geringe mate tot Englands vijandige gezindheid bijdroeg, men verlieze toch ook niet uit 't oog, dat voor het uitbreken van de vijandelijkheden in 1795 alle aanleiding gegeven werd door artikel IV van het den 16^{en} Mei van dat jaar gesloten tractaat tusschen de Fransche Republiek en die der Vereenigde Nederlandsche Provinciën, welk artikel de bepaling inhield, dat het of- en defensief verbond, aan het tractaat ten grondslag liggende, steeds zou bestaan tegen Engeland in alle gevallen en zoo dikwijls een van beiden met dat rijk in oorlog zouden zijn. En met betrekking tot Englands vijandige gezindheid, zooals die zich na 1795 en meer in het bijzonder in 1811 aan ons openbaarde, zij in gemoede de vraag gedaan, of de Nederlander van onze dagen wel zoo volkomen gerechtigd is om Engeland van kwade trouw *te onzen aanzien* te beschuldigen, omdat het in laatstgenoemd jaar de *Fransche* bezitting Java veroverde? Is men tot een dergelijke beschuldiging wel ge-

rechtigd, waar gewezen kan worden op tal van historische feiten, die van het tegendeel getuigen; van welke feiten ik slechts de volgende zal aanhalen:

1°. De meermalen van Engelsche zijde gegeven verzekering, dat men de Hollandsche koloniën slechts in bewaring nam of nemen zou om die te verdedigen tegen de vijandelijke wapens der Franschen, gelijk in 1795 openlijk geschiedde door Englands koning (1), en o. m. ook blijken kan uit de onderhandelingen, die tot het vredes-tractaat van Amiens hebben geleid.

2°. De opeisching in 1795 van onze O. I. bezittingen door Engelsche gezaghebbers, die daartoe van onze gewestelijke bestuurders een aanschrijving vertoonden van den verdreven stadhouder Willem V, welke, gedagteekend Kew 17 Februari 1795, geen minderen last inhield dan om Engelsche troepen en oorlogsschepen in de bezittingen toe te laten en als de hulp eener bevriende en verbonden mogendheid tegen een mogelijken aanval der Franschen te beschouwen, en

3°. om daarmede het getal der aanhalingen te besluiten, de woorden uit de Proclamatie van Lord Minlo van 4 Aug. 1811, waarmede hij de verovering van Java als het ware inleidde: »De Britsche wapenrusting heeft geenszins tot oogmerk om onbetamelijke plannen ten uitvoer te leggen, maar alleen om het onwettig gezag der Franschen te verdrijven en het eiland Java en onderhoorigheden onder de bescherming van Groot-Brittannië te plaatsen.»

Ik herhaal mijn vraag: bestaat in dit licht der feiten wel afdoende grond om Englands gewelddadige handelingen in den O. I. Archipel tusschen 1795 en 1813 toe te schrijven aan kwade trouw, d.w.z. aan de alles overheerschende zucht om zich, ten koste van Nederland, met diens bezittingen te verrijken?

Ik zal niets te kort doen aan het min of meer gerechtvaardigde oordeel, dat op de zuiverheid der bedoelingen waarmede

(1) Mr. P. Mijer. „Geschiedenis der Nederlandsche Oost-Indische bezittingen onder de Franche heerschappij.” Blz. 14.

Engeland als beschermer der Nederlandsche belangen in den O. I. Archipel optrad, heel wat valt af te dingen. Ik wil ook aannemen dat de teruggave van zijne bezittingen aan Nederland hoofdzakelijk daaraan te danken is, omdat het politiek belang van Europa dat vorderde; — maar ik verneen toch ook, dat een beroep op de gebeurtenissen tusschen 1795 en 1813, om daarmede het nog heden ten dage bestaande wantrouwen tegen Engeland te motiveeren, niet getuigt van een onpartijdig onderzoek der feiten. En dat zulk een beroep alle waarde verliest, wanneer de noodige aandacht geschonken wordt aan het feit der inlossing van het bij herhaling gegeven woord tot teruggave van onze bezittingen. Een feit, waarvan de beteekenis niet wordt verzwakt door het in Engelsche hand behouden van Ceylon en de nederzetting aan de Knap de Goede Hoop — om van minder belangrijke, in hetzelfde geval verkeerende, pos sessiën niet te spreken — daar die handeling beschouwd kan worden een equivalent te vormen voor door den overwonnenen anders op te brengen vergoeding van oorlogskosten aan den overwinnaar.

Doch bestaat dan soms voor dat wantrouwen grond in de sedert 1813 plaats gehad hebbende aanrakingen met onzen na buur in Zuid-Azië?

Ik gewaagde zoo even, zeer terloops, van een Nederlandsch Staatsman, zonder nog diens naam te noemen en ik bedoelde met dien, den oud-minister van Koloniën E. de Waal. Een man, aan wiens scherpen blik op zaken, aan wiens groote belangstelling in onze koloniale aangelegenheden, gepaard aan eene ongewone werkkraft, wij voor de studie van onze overzeesche bezittingen, materiaal van onschatbare waarde verschuldigd zijn.

De vraag, die ik laatstelijk aan de orde stelde, is door den heer de Waal beantwoord, na daartoe onze aanrakingen met Engeland van 1813 tot 1875 in beschouwing te hebben genomen. Ik zou mij er toe kunnen bepalen om zijne conclusie, voorkomende in het 1^e Deel van het bekende standaardwerk, dat onder den titel »Onze Indische Financiën» in het licht verscheen, hier te citeeren, maar wijl daardoor de waarde van

die uitspraak al zeer onvolledig zou te voorschijn treden, zoo zal ik om die waarde als 't ware bij benadering te doen kennen, den heer de Waal vluchtig volgen in zijn — ik zal den Schrijver even zelf aan het woord laten — »zoover ik weet elders niet te vinden, onpartijdig — indien men wil onvaderlandslievend — overzicht onzer betrekkingen tot Engeland, meer bepaaldelijk aangaande Oost-Indië, sedert 1813.»

De heer de Waal wijst er dan op hoe wij, bij het herwinnen van onze onafhankelijkheid, in Engeland jubelende instemming van de geheele natie en werkdadigen steun van de regeering vonden; de teruggekeerde vorst gevoelde zich dan ook bij herhaling gedrongen om lof en dank toe te zwaaien aan de edelmoedigheid, grootmoedigheid, belangeloosheid en voorbeeldelooze opofferingen van Groot-Brittannië.

Toen echter de opgewondenheid over den val van den gemeenschappelijken vijand bekoeld was, ontwaarde men aan beide zijden evenals voorheen, dat hooge belangen der twee landen, naar de begrippen van dien tijd tegen elkander aandruischten. Reeds in 1819 kwamen over de vermeende richting onzer Indische handelspolitiek van de Britsche regeering vertoogen binnen, waarbij echter geen hooge eischen werden gesteld. Maar de Engelsche pers wilde meer en de heftige toon, dien zij voerde, om te betoogen dat Engeland vaste punten in den Archipel hebben *moest*, scheen er meer op gericht te zijn om ons af te schrikken al te zeer ons goed recht te doen gelden tegen de wederrechtelijke inbezitneming van het eiland Singapore, in dat zelfde jaar door een Britsch agent zonder bevoegdheid.

Op dit punt zwichtte het bewind voor kooplieden en fabrikanten, en hoezeer de onrechtmatigheid der daad nimmer is uit te wisschen, ons recht om daarover te klagen verviel door het tractaat van 17 Maart 1824, waarbij onzerzijds in die inbezitneming en in den afstand van onze vestigingen op het schiereiland Malakka werd toegestemd, in ruil voor de Engelsche nederzettingen op Sumatra en Englands aanspraken op Billiton.

Dat tractaat van 1824, blijkens den aanhef bestemd om ten eeuwigden dage den najver en de oneenigheden te verhoeden,

welke vroeger de goede verstandhouding tussehen beide natiën verstoord hadden, bleek reeds zeer spoedig niet tot dit doel te kunnen leiden, want nog geen jaar was verloopen of partijen bleken het oneens over een der gewichtigste bepalingen: de belasting van den in- en uitvoer. De onderhandelingen over het handelstractaat waren nog hangende toen het oproer te Brussel Europa in gevaar bracht.

Het is noode dat ik, om der wille van den beperkten tijd, mij weerhoud de hierover handelende beschouwingen van den Schrijver in haar geheel weder te geven; zij zijn het overwaard. Zoo bijv. zijne, voorzeker niet op losse gronden steunende uitspraak, dat Englands houding toen en in de daaropvolgende jaren geenszins getuigt van eene sluw vijandige gezindheid jegens ons, of van een stelselmatig belagen der Nederlandsche belangen. De belegering der citadel van Antwerpen door Frankrijk, het embargo gelegd op onze schepen en de blokkade van onze havens door die mogendheid en Engeland waren dwangmaatregelen tegen den vorst, die het hoofd niet wilde buigen voor hetgeen Europa had noodig gekeurd. Toen Koning Willem I, na het verdrag van Mei 1833 — waarbij hij, zooals bekend is, zich verbond om tot aan de sluiting van een definitief tractaat de vijandelijkheden niet te vernieuwen — den lijdelijken weerstand tegen den wil van Europa nog jaren volhield, ondernam hij in Nederlandsch-Indië een anderen kamp, bepaaldelijk tegen Britsche belangen.

Als men de bladzijden leest over dezen, gelukkig niet met oorlogswapenen gestreden strijd, dan is het of de geest der O. I. Compagnie van twee eeuwen her weder over ons vaardig was geworden.

Beloofde het toen ter tijd ingevoerde cultuurstelsel Van den Bosch den lastpost Java te veranderen in een winstgevende bezitting, de in uitzicht gestelde voordeelen maken het verklaarbaar waarom de drang naar een verdedigingsstelsel voor Indië en speciaal voor Java, zich ook juist in die dagen zoo levendig is gaan openbaren. Maar voor den onpartijdigen beoordeelaar treedt tegelijk daarmede duidelijk de *ware reden* in 't licht, waarom men toenmaals het gevaar voor aauranding

voornamelijk van Engelsche zijde duchtte. Dat gevaar toch sproot eenig en alleen voort uit onze toen weder met vernieuwde kracht te voorschijn getreden onverdraagzaamheid op handelsgebied; een onverdraagzaamheid, die zich hoofdzakelijk tegen Engeland keerde.

Tot deze conclusie nu wordt men gereedelijk geleid door dit gedeelte der studie van den heer de Waal. Want wanneer de Schrijver, na alle geschillen, die zich van 1833—1847 op het gebied der handelspolitiek tusschen ons en het Britsche gouvernement voorgedaan hebben, gewikt en gewogen heeft, dan klinkt het: »'t is immers niet te loochenen: de Engelschen te weren waar mogelijk, hun afbreuk te doen waar zij niet konden worden geweerd, was destijds de schering en inslag onzer gansche handelspolitiek. Dat de Britsche regeering daartegen met kracht opkwam, dat zelfs met dwang werd gedreigd, indien wij die politiek niet wijzigden, bewijst nog geenszins een vijandige gezindheid.”

Geen enkele der gebeurtenissen tot 1875, die wrijving deden ontstaan, zijn door den heer de Waal onbeschouwd gelaten; over alle laat hij datzelfde objectieve en onpartijdige licht schijnen, zoo bijv. het optreden van James Brooke te Serawak, waardoor de grond werd gelegd voor het tegenwoordig Britsch gebied op Noord-Borneo; de gelijksoortige pogingen van een anderen Engelschman Erskine Murray, die zijn streven te Koetei met den dood moest bekoopen; die van den Engelschman Wilson in Siak en de indirectelijk daarnit voortgesproten wrijvingen met het Britsche bewind, welke ten slotte geleid hebben tot het bekende Sumatra-tractaat van 2 November 1871, waaruit toch zeker allerminst eene ongunstige gezindheid te onzen aanzien spreekt.

Latere regeeringsberichten omtrent Engeland's houding — aldus eindigt de heer de Waal zijn tot 1875 loopend overzicht — getuigen van de meeste welwillendheid, vooral bewezen bij onzen oorlog met Atjeh.

Bestaat er voor de publieke opinie ten onzent reden om zich thans anders te uiten dan de heer de Waal in 1874 deed?

Mag zij zich daarvoor beroepen op de nu en dan voorgekomen, van een minder vreedzamen geest getuigende, uitlatingen van enkele organen der Britsche pers? Mag zij daarvoor aanvoeren het feit, dat naar ons inzien de Engelsche regeering zich in den regel wel wat al te haastig of al te krachtig in de bres stelt tot verdediging der vermeende rechten of bedreigde belangen van een Britsch onderdaan?

Of moet men niet veeleer den nadruk leggen op feiten van zooveel verder strekkend belang, waarbij Engeland ook na 1875 zoo herhaaldelijk ons daadwerkelijk steun verleende in stede van een onvertrouwbare gezindheid te toonen? Nog steeds — om een welbekend voorbeeld daarvoor aan te halen — onder vinden wij den krachtigen bijstand van het Straits Government tot het tegengaan van smokkelhandel uit die Britsche Koloniën op Atjeh. Elk half jaar worden nog altijd, en dat reeds gedurende meer dan 20 jaren, strenge strafbepalingen uitgevaardigd en ook toegepast op onderdanen der Straits, die vuurwapenen en munitie naar Atjeh trachten te verschepen.

Valt het te ontkennen, dat zulk een medewerking van Engelsche zijde voor ons een krachtigen steun vormt en tevens getuigt van welwillende gezindheid?

Nee, de geschiedenis der jaren 1875—1894 heeft m. i. geen wijziging gebracht in hetgeen de heer de Waal nu ongeveer 20 jaren geleden als slotsom zijner critisch-historische onderzoekingen uitsprak, doch vóór ik die conclusie aanhaal, eerst nog in enkele korte trekken een vluchtige schets gegeven van de wijzigingen, die onze handelspolitiek in de laatste jaren heeft ondergaan. Als tegenhanger van de door mij in grove trekken vermelde staatkunde der O. I. Compagnie, is die schets niet enkel van belang, de vergelijking moet mij ook nog voor later dienen. De schrijver van »Onze Indische Financiën» strekt mij ook nu weder tot gids.

Was de *invoer* in 1826, nitzonderingen daargelaten, zoodanig geregeld, dat Ned. goederen met Ned. schepen vrij en vreemde goederen, naargelang zij met Ned. of met vreemde schepen ingevoerd werden, aan belasting onderhevig waren, zelfs tot 35 pct. toe, krachtens de wet van 17 November 1872, heeft elke bevoor-

rechting opgehouden om plaats te maken voor een normaal recht van 6 pct. (na 1886 voor enkele artikelen van 10 pct.), en zulks gepaard gaande met nadere uitbreiding van de reeds bestaande onvoorwaardelijke vrijstellingen.

Openbaarde zich hetzelfde beginsel der bevoorrechting eveneens ten aanzien van den *uitvoer* en zulks niet alleen met betrekking tot de plaats waarheen, maar ook tot de nationaliteit van het vaartuig waarmede uitgevoerd werd, ook die bevoorrechting heeft opgehouden. Voor zoo ver nu nog Indische landbouwen nijverheids-producten aan uitvoerrecht onderworpen zijn, geschiedt dit thans zonder onderscheid van vlag of bestemming.

Onze, door den vreemdeling verfoeide, alleenhandel in de beroemde specerijen der Molukken, heeft opgehouden; zij worden sedert 1866 zelfs geheel vrij van belasting uitgevoerd.

Behalve deze geleidelijk ingetreden onthefingen, boden de buitenbezittingen den Westerschen handel nog eene tegemoetkoming aan door het achtereenvolgens openen van 9 vrijhavens tusschen het tijdperk van 1829 tot 1866; welk getal thans tot 16 geklommen is, daaronder begrepen de havens voor den algemeenen handel opengesteld, dat zijn die waar geen in- of uitvoerrechten geheven worden.

De kentering op koloniaal politiek gebied openbaarde zich ook in zeer vrijgeveige bepalingen op de toelating van vreemde schepen en van personen. Mochten op het gebied onder ons rechtstreeksch beheer in 1826 de schepen van alle natiën ten handel komen in 14 plaatsen, heden ten dage is dat getal, met inbegrip van de zooeven bedoelde havens, aangegroeid tot 77, terwijl ook sedert 1826 veel van hetgeen onder kustvaart werd gerangschikt, en dus enkel voor de eigen natie gereserveerd bleef, het nu niet meer is.

Was de toelating van personen voorheen aan zeer beperkende en lastige bepalingen onderworpen, volgens een besluit van 1871 heeft de vreemdeling thans het recht zich te vestigen waar het hem goed dunkt, behoudens bijzondere bepalingen in de leenlanden. Terwijl nieuwe regelingen omtrent staatsdomcijn-ondernemingen, van 1870 dagteekenende, voorschreven dat deze toegankelijk waren voor alle ingezetenen in N. I.

En om als het ware aan den vreemdeling een waarborg te geven voor de zuiverheid en den ernst van Nederlands be- doelingen, dient nog te worden gemeld, dat sedert 1855 in de groote havens consuls van vreemde mogendheden worden toe- gelaten, wel is waar zonder diplomatiek karakter en zonder *jus asyli*, maar dan toch als beschermers van den zeehandel dier landen en met onaantastbare archieven.

Ik kan thans het woord weder geheel laten aan den heer de Waal: »Zou 't noodig zijn de slotsom van dit overzicht in woorden te brengen? Is er een ander gevolg uit te trekken dan dat op Engeland's politieke gezindheid jegens ons kan worden vertrouwd; dat zij door de vrijzinnige wijziging onzer Indische handelswetgeving in de laatste jaren zeer aanmerkelijk moet zijn verbeterd; dat die vrijzinnigheid de eenige reden, welke Engeland vroeger verhinderde ons 't bezit van Neder- landsch-Indië van harte te gunnen, hoofdzakelijk heeft wegge- nomen; dat Engeland, reeds van onds belang hebbende bij den voortduur van Nederland als onafhankelijken staat, heden, in- dien wij door eene andere mogendheid wierden aangevallen, met meer warmte dan voorheen tegen haar zou optreden?»

Die slotsom is zoo logisch, dat men van hen, die nog in onze dagen, in tegenstelling met den heer de Waal, Engeland blijven verdenken van sluwe vijandigheid jegens ons, mag eischen dat zij hun verdenking niet uitspreken, zonder vooraf de argumenten van den heer de Waal te hebben ontzenuwd.

En als die tegenstanders, zooals tot dusverre geschiedde, in gebreke blijven den overtuigenden grondslag van diens betoog te weerleggen en zich eenvoudig vergenoegen met de juistheid zijner conclusie te loochenen, dan kan deze wijze van bestrijding toch bezwaarlijk aanspraak maken op den naam van »degelijk», en kan zij ook zeker niets te kort doen aan de waarde van de uitspraak, die de *Minister* de Waal ten geleide deed strekken aan de Indische begrooting van 1871, luidende: »dat een vrijzinnige politiek jegens de koopvaart van alle volkeren op onze bezittingen, zeer wezenlijk tot het verdedigen van die bezittingen tegen een buitenlandschen vijand kan bij- dragen.»

Mag nu uit deze slotsom ook de gevolgtrekking worden gemaakt, dat Indië's staatkundige horizon in N.-W. richting zich zoo helder afteekent, dat het ook overbodig moet worden geacht om voorzorgsmaatregelen te nemen tegen eventueele, van die zijde komende, storingen in den politieken dampkring? Onge-rijmd zou het zijn om dat te beweren; in welken zin het echter noodig is zich daartegen te beveiligen, is een vraag, die ik zoo straks hoop te beantwoorden.

Maar niet alleen van den kant van Engeland zou, naar velen meenen, tegenwoordig het gevaar komen.

Tot hiertoe gevorderd, is thans het oogenblik aangebroken om uwe aandacht te vragen voor een belangrijk onderwerp.

De la colonisation chez les peuples modernes, heeft de bekende Fransche staathuishoudkundige Paul Leroy Beaulieu het betiteld in zijn hoogst interessant werk, dat mij bij deze studie meermalen tot voorlichting heeft gestrekt;

de koloniesatiekoorts onder de Europeesche natiën, aldus heeft ten onzent de spraakmakende gemeente dat onderwerp gequalificeerd.

Niet alleen de beperkte tijd, maar ook de strekking van deze lezing leidt er toe om het onderwerp slechts even aan te roeren, maar belangrijk is het zeker; belangrijk ook uit een militair oogpunt en niet slechts met het oog op onze overzeesche bezitting.

Zie hier toch eene uiting van Leroy Beaulieu: »Door Afrika onder elkaar te verdeelen, door geheel Zuidelijk Azië in bezit te nemen en de uitgestrekte nog onbeschaafde landen van den Indischen Oceaen of de Stille Zuidzee, als Sumatra, Borneo, Nieuw-Guinea, Madagaskar, hebben de Europeesche natiën zich een uitgebreid en moeilijk veld van werkzaamheid geschapen voor de geheele twintigste eeuw.

Zij zullen den strijd in Europa kunnen opschorten en aan hun zucht naar avonturen kunnen voldoen, door hunne onderzoekingsreizen, hunne heldendaden, hunne teleurstellingen, hun duurgekochten voorspoed in het grondgebied, tot dusverre grootendcels slechts in naam het hunne.

Het einde van deze eeuw is getuige van dit verschijnsel, waarop de geschiedenis ons weinig had voorbereid. Het koloniseeren schijnt sedert een tiental jaren de voorwaarde te vormen voor den vrede in Europa; het is de veiligheidsklep voor den staatkundigen najver; de zucht naar verovering en de onrust der volken vindt daarin het middel tot bevrediging. Door de oogen te vestigen op de groote prooi in de verte, vergeet men de kleingeestige geschillen in de buurt."

En de spraakmakende gemeente, hare diagnose ten aanzien van den met gistingstof zwaar belasten lijder »Europa", gesteld hebbende in de bewoordingen, die ik zooeven vermeldde, is geneigd met Beaulieu mede te gaan en schrijft het uitblijven van een crisis toe aan eene gelukkige beschikking van de natuur, die, naar gelang de belasting aanzienlijker is, ook zorg draagt voor een grooter aantal afleidingen als bijv. van Gallischen oorsprong in Tonkin, Tunis, Dahomey, Siam, Soedan en eerlang weer eens op Madagascar; van Germaanschen, in de streek der Victoria Nyanza- en Tanganjika-meren; van Latijnschen aard in de buurt van Abessynië; Slavische, naar den kant van Bokhara en de Pamirvlakte en eindelijk van Angel-Saksische natuur in Egypte, in Burmah, in Zuid- en Centaal-Afrika en nabij de Kaboel- en Kandahar-passen.

De koloniesatiekoorts dan, die tegenwoordig alle natiën van Europa schijnt te hebben aangegrepen, zou ook ons voortbestaan aan giudsche zijde van den evenaar bedreigen. Dit geloof wint bij den dag meer veld, en het is vooral in de Indische militaire wereld, dat het zijne proselieten maakt.

Ik heb mij reeds aan u bekend als twijfelende aan die leer en zal thans ook mededeelen op welke gronden ik dat ben; mocht ik mij daarbij, naar veler oordeel, ietwat te veel op elementair terrein bewegen, weldra hoop ik u de overtuiging te schenken, dat zulks noodig is, om in 't licht te kunnen stellen, dat n. m. i. alleen verkeerde terminologie in deze aangelegenheid tot dwaalbegrippen heeft geleid.

Bij herhaling sprak ik in de laatste oogenblikken van *kolonisatie*; een begrip, welks stam gevormd wordt door het woord *kolonie*. Wat verstaat men door kolonie?

Een Nederlandsch economist, de Bruyn Kops, wijst er in zijn werk over staathuishoudkunde op, hoe *kolonie* — in het Latijnsch *coloniae*, afgeleid van *colere*, *bebouwen* — in den striktsten zin des woords niets meer beduidt dan eene landbouw- of cultuuronderneming, doch dat in de meest gebruikelijke betekenis door kolonie verstaan wordt eene vestiging van personen buiten het moederland [hetzij met of zonder leiding der regeering] op eene nog onbebouwde overzeesche plaats, ten einde aldaar een nieuwen staat, eene volkplanting te stichten, en als voorbeelden van dergelijke volkplantingen vermeldt hij dan Canada, de Engelsche vestigingen aan de Kaap de Goede Hoop en die op Nieuw-Holland en Nieuw-Zeeland.

Die zienswijze schijnt bij ons ook van staatswege gedeeld te worden. Toen toch in het jaar 1854 het tegenwoordige Regeerings-Reglement in de 2e Kamer der Staten-Generaal in behandeling kwam, en het 1^e artikel van dat staatstuk alleen sprak van *bezittingen*, werd op verzoek der Volksvertegenwoordiging het woord *Koloniën* daarbij ingelascht, om den uitslag af te wachten van de quaestie of men in Indië nog *kolonisatie* zoude kunnen beproeven.

De Staatscommissie, ingesteld bij Kon. Besl. van 16 Juni 1857 N°. 90, kwam bij haar ter zake verricht onderzoek tot het besluit, dat kolonisatie van ongehuwde landbouwers in de hooglanden van Java en de verdere eilanden van den Archipel hygienisch denkbaar is, mits het bewerken van den grond zoo oppervlakkig mogelijk zij; dat echter Kolonisatie van Europeesche landbouwers in alle laag gelegen landen van den Archipel onverantwoordelijk en als zoodanig streng te veroordeelen is.

In zekeren zin is het wel jammer dat, voor de staatsrechtelijke benaming van ons overzeesch rijk, de zooveel juistere definitie *bezitting* — juister omdat zij voor de opvatting *volkplanting* minder ruimte laat — in den volksmond een minder overwegende plaats heeft ingenomen dan het woord *kolonie*. Ik vind dat jammer omdat die, in zoo verre, verkeerde terminologie, bij velen tot het dwaalbegrip heeft geleid, dat onze O. I. bezittingen ook volkplantingen waren, om ze als zoodanig nagenoeg op gelijke lijn te achten met de zoo pas bij

name genoemde, werkelijke koloniën. De bewijzen hiervoor zal ik straks leveren.

Het zal u niet onbekend zijn, dat in den loop van 1894 Professor Stokvis, in een drietal voordrachten, gehouden in de Aula der Universiteit te Amsterdam, de conclusie bestrijdende van de Staatscommissie van 1857, tot het besluit meent te mogen en kunnen komen dat »kolonisatie van den Europeaan in de tropen mogelijk is, niet alleen voor zoover hij exploitatie-koloniën wenscht te stichten, maar ook indien hij zich met de zijnen voor goed daar wil vestigen met het doel den grond zelf te bebouwen en er eene volkplanting te stichten."

Ik weet niet of Professor Stokvis het land der tropen uit eigen aanschouwing kent; ik betwijfel het, maar zij, die uit zijne woorden, voor het grondvesten van Nederlandsche volkplantingen op Indischen bodem, een blijde hoop meenen te kunnen koesteren voor de toekomst, mogen niet verzuimen om ook eens nota te nemen van het artikel door dr. Swart Abrahamsz geschreven in het Augustus-Nummer van »de Tijdspiegel", jaargang 1894. Wellicht dat het door dezen aangevoerde hen van het ijdele dier hoop zal overtuigen. Maar hunne aandacht zij verder ook gevestigd op hetgeen de heer Kielstra, naar aanleiding van de bewuste lezing schreef in het *Handelsblad* [N°. 20474 en 75], de heer van Sandick in de *Vragen des Tijds* van Juni 1894 en eindelijk de heer Niermeijer in het jongste September N^r. van »de Indische Gids".

Een enkele zinsnede uit het artikel van den heer van Sandick veroorloof ik mij te dezer plaatse te citeeren, om voor ieder, die lust mocht gevoelen dieper in deze quaestie door te dringen, als punt van uitgang te kunnen dienen. Het zijn n.l. deze woorden van dien Schrijver :

»Hoewel Engelschen en Nederlanders sedert bijna drie eeuwen in de tropen uitgestrekte en bloeiende nederzettingen bezitten en, in denzelfden tijd, buiten de tropen geheel Noord-Amerika, Australië en Zuid-Afrika bevolkten met rassen van Noord-Europeeschen bloede, bestaat er tot nog toe in de warme landen eigenlijk geen enkele Noord-Europeesche volkplanting, Dit kan

geen toevallig feit zijn. Ware een tropische Noord-Europcesche landbouwkolonie mogelijk, dan zou ze waarschijnlijk al lang bestaan, hetzij in Azië, hetzij in Amerika."

Bij het lezen van die woorden van den heer van Sandick, kwamen mij onwillekeurig andere voor den geest, gesproken door een Engelsch staathuishoudkundige, Burke genaamd. Burke dan, acht het trekken van den mensch naar zekere streken op den aardbol even natuurlijk als dat de samengeperste lucht afvloeit naar de meer verdunde luchtlagen.

Woluu, even als het tot dusverre nog niet is vertoond, dat de menschenhand locale depressiën in den dampkring vermocht te weeg te brengen om daarheen een luchtstroom te doen ontstaan, komende van plaatsen met hoogen luchtdruk, evenmin geloof ik dat kolonisatie in de tropen van rassen van Noord-Europeeschou bloede, anders dan langs den natuurlijken, d. w. z. *niet* kunstmatigen, weg denkbaar is. Heeft die kolonisatie in onze reeds drie eeuwen oude aanrakingen met Indië zich nog niet geopenbaard, dan zal men in de komende driehonderd jaren nog wel te vergeefs daarop wachten.

Nog voor een kort oogenblik moet ik uwe welwillende aandacht verzoeken voor eene bespreking van eenige grondbeginselen der staathuishoudkundige wetenschap, om daarna weder naar het rijk der bespiegelingen terug te keeren.

Ik hoop, naar aanleiding van het tot dus verre daarover gesprokene, bij geen uwer het vermoeden te hebben opgewekt, dat ik gereed sta om in Nederland een kruistocht te prediken tegen het minder juist gebruik van het woord *Kolonie*. Daartoe bestaat te minder aanleiding, omdat de wetenschap, hier bedoeld, in hare tegenwoordige phase alle nederzettingen van eene natie, buiten het eigenlijke vaderland met den naam *kolonie* bestempelt; maar de moderne kolonisatie erkent het recht van bestaan slechts aan deze drie typen van koloniën, te weten: Handelskoloniën, Bevolkingskoloniën en Exploitatiekoloniën.

Ik zal tot recht begrip van elk dezer eenige voorbeelden aanhalen.

- ad 1°. Handelskoloniën, vroeger noemde men deze: *factorijen*, *handelskantoren*. Singapore en Hongkong behooren hiertoe; ook rekent men daaronder de punten zooals Engeland die in groot aantal buiten den vaderlandschen bodem heeft aangelegd, waar zijne vloot gelegenheid vindt tot dokken, om den kolen-, victualie- en krijgsvoorraad aan te vullen of wel zich tijdelijk aan vijandelijke aanvallen ter zee te onttrekken; Gibraltar, Malta, Perim, zijn voorbeelden van deze.
- ad 2°. Bevolkingskoloniën, of wel *landbouwkoloniën*; dat zijn de werkelijke *volkplantingen*. Deze kunnen gewoonlijk niet anders gevestigd worden dan in onbezette of schaars bevolkte landen; een onvermijdelijke voorwaarde voor hun bestaan was tot dus verre: een klimaat overeenkomende met dat van waar de koloniseerende natie afkomstig is. Voorbeelden hiervan zijn de reeds genoemde nederzettingen aan de Kaap, in Canada, op Nieuw-Holland en Nieuw-Zeeland, enz.
- ad 3°. Exploitatie-koloniën, ook wel *cultuur-* of *plantage-koloniën* geheeten, dat zijn die, welke producten opleveren, waarvan de teelt in Europa niet mogelijk is; zij zijn gevestigd tusschen de keerkringen. Als voorbeelden van deze soort kunnen genoemd worden Nederlandsch- en Britsch-Indië.

Niet immer zijn de overzeesche vestigingen der Europeesche natiën zuiver tot één dezer drie typen terug te brengen, doch dat zijn uitzonderingen; Algiers bijv. houdt het midden tusschen het 2° en 3° type.

De drie genoemde typen nu zijn even zoo vele soorten van geneesmiddelen voor de in Europa zich voordoende koorts, maar ook hierbij geldt het, dat het geheel afhankelijk is van den vorm waaronder de ziekte zich voordoet, om te kunnen bepalen welk der drie soorten van geneesmiddelen de zieke behoeft.

De lijder nu, die in het oog van Nederland zeer onrustbarende symptomen vertoont van de bedoelde ziekte, is Duitschland. Laat ons nagaan of het daarvoor vereischte geneesmiddel in den Nederlandsch-Indischen bodem gevonden wordt. Zooals reeds gezegd is, moet hieraan het onderzoek naar den vorm, waaronder de ziekte optreedt, voorafgaan.

De reizenstrijd, die nu bijna een kwart eeuw geleden Europa tot in zijn grondvesten sidderen deed, had in een hereenigd Duitschland ook het aanzijn geschonken aan een nieuwe eenheid in de statenwereld.

De strijd voor het vaderland, die alle edele en verheven aandoeningen in het Duitsche volk had wakker geroepen en ontwikkeld, maar die tevens de aandacht had afgeleid van den ongunstigen economischen toestand binnenslands, die strijd had in de behaalde overwinningen aan het nationaal gevoel wel genoegdoening geschonken, maar toch, bevredigd was het gevoel niet, toen reeds zeer spoedig na den vrede bleek dat de oorlog den ongunstigen staat der binnenlandsche zaken had verergerd, waarvan eene steeds toenemende emigratie wel de meest zichtbare uiting was.

Dat bij het zoeken naar genezing voor de binnenlandsche kwalen, in het rechtgeaarde Duitsche hart, dat zich pas had geopend voor het besef der nationale eenheid, met zijn gevoelens, met zijn hoop en zijn verwachtingen, een onweerstaanbare drang zich gelden deed om den emigrantenstroom te keeren en dien, zooal niet voor den vaderlandschen grond, dan toch voor den Germaanschen stam te behouden.

Wie is er, die voor dergelijke gevoelens iets anders dan loftuitingen zou over hebben?! Ver over zee, een ander, een jonger, maar mettertijd een even levenskrachtig Duitschland, een loot van den moederstam en door nauwe banden daarmede vereenigd! Was er wel een beter, een hartverheffender uitweg denkbaar, ter vereffening van de ontstane wanverhouding tusschen bevolkingstal en middelen van bestaan?!

En was het wel wonder dat, toen eenmaal de volksgeest op deze wijze was wakker geroepen, men in kolonisatie ook van lieverlede is gaan zoeken een bevredigingsmiddel niet enkel van behoeften, maar ook van begeerten en van verwachtingen? De hoofdbegeerte om uit eigen overzeesche vestigingen de producten te verkrijgen, die uit de bezittingen van vreemden moesten worden betrokken en een jaarlijksch bedrag van meer dan een milliard aan marken in handen van vreemden deden vloeien? De hoofdverwachting, om het strijdvermogen te water

een vlucht te zien nemen, waardoor het de ontzettende kracht te land op zijde kon streven?

Onverstandig en ongeoorloofd zou het zijn, om ook die zucht naar bevrediging van begeerten en verwachtingen in de Deutsche natie te misbillijken, maar *minder verstandig* — en ik veroorloof mij hier voor een oogenblik terug te keeren tot de zooeven gebezigde beeldspraak — minder verstandig was het, om voor de drie voornaamste vormen, waaronder de ziekte zich voordeed, aan de volksmeening slechts één enkel middel ter genezing aan te wijzen en wel dat, aangegeven onder het 2° type: bevolkings-, landbouwkoloniën, eigenlijke volkplantingen.

Dat type toch kon alleen genezing aanbrengen voor den hoofdvorm der kwaal, de emigratie; ook kon het een middel opleveren ter ontwikkeling van de Deutsche marine, maar tabak, koffie, rijst, thee, specerijen en katoen kon dat type niet verschaffen, wel het 3°, de exploitatie- of plantagekoloniën, welker bestaan echter, alleen in de tropen denkbaar, dat van volkplantingen ter zolfder plaatse of in een en hetzelfde begrip — althans voor Noord-Europeesche volken — uitsluit.

De voorlichting der publieke opinie in zake kolonisatie, ging in Duitschland nog in andere opzichten mank. Men vergat bijv. dat de 1000 millioen mark, die het Rijk aan vreemden betaalde, om de producten der tropische gewesten te koopen, bij het betrekken van die voortbrengselen uit eigen bezittingen, wel is waar onder een andere benaming, maar vast en zeker, misschien zelfs onder een hooger bedrag, op den post der uitgaven van het Rijksbudget zouden voorkomen. Men vergat toch dat exploitatie-koloniën veel geld verslinden en men vroeg zich niet af, of Duitschland daartoe wel over de vereischte fondsen kon beschikken.

Het koesteren van hooggaande verwachtingen deed oorzaak en gevolg met elkander verwisselen, want terwijl vele marines een harer hoofdrekenen van bestaan ontleenen aan de aanwezigheid van koloniën, zag men in Duitschland de quaestie juist omkeeren.

Hoe die zucht om tot overzeesch gebied te geraken met steeds klimmender aandrang in Duitschland op den voorgrond

trad, totdat in de jaren 1883 en 1884 de begrippen in zake kolonisatie een meer stelligen vorm aannamen en het toen aangevangen kolonisatiewerk, eene inspiratie van den IJzeren Rijkskanselier, thans vermag te wijzen op een voor Duitschen ondernemingsgeest en Duitschlands aspiratiën nog weinig ontgonnen veld, hetwelk het keizerrijk meer dan zes maal in uitgestrektheid overtreft, — het behoort tot de geschiedenis van den dag en ik zou door dat deel van Duitschlands *Culturgeschichte* hier te vermelden, slechts mededeelen wat u voldoende bekend is.

Die vermelding wordt bovendien, na hetgeen ik reeds gezegd heb, niet vereischt, om mijne meening te motiveeren — waartoe ik thans zal overgaan — dat Duitschlands koloniale aspiratiën al zeer weinig gevaar opleveren voor Nederlands voortbestaan in Zuid-Azië.

Heeft Duitschland, door aan den algemeenen drang tot kolonisatie gevolg te geven, het daarmede beoogde doel ook bereikt? Men moet hierbij wel onderscheid maken tusschen het doel uit een politiek en dat uit een economisch oogpunt. Met betrekking tot het eerste kan het antwoord niet anders dan bevestigend luiden, doch niet aldus is het gesteld, wanneer men de zaak van economische zijde beschouwt.

De voornaamste, de allesoverwegende, reden waaraan de koloniale beweging haar ontstaan te danken had, was de emigratie. Welnu, het is Duitschland tot dusverre nog niet mogen gelukken ergens grondgebied te vinden, waar het de afvloeiende nationale krachten in eene volkplanting kon te zamenbrengen. Geen wonder; laat als staatkundige eenheid herboren, kon het ook eerst den kolonisatie-arbeid ter hand nemen op een tijdstip, toen alle daarvoor geschikt geachte streken op den aardbol reeds door andere natiën waren in bezit genomen. Wellicht dat Damaraland en het verdere gebied van de Zuid-West-Afrika-Maatschappij in de toekomst blijken zal geschikt te zijn tot overplanting van het Deutsche element, maar het feit is ook thans nog niet te ontkennen, dat inmiddels jaarlijks meer dan 150000 Duitschers verdwijnen in de 50millioen Angel-Saksers der Vereenigde Staten.

Kan met het oog hierop het bezit van Nederlandsch-Indië door Duitschland worden begeerd? Ik vrees voor geen tegenspraak als ik deze vraag met een pertinent »neen» beantwoord.

Kan het dan onzen Indischen Archipel begeeren, om de voordeelen te plukken aan die bezitting als cultuur-kolonie verbonden?

Wat ligt er, bij het overwegen van deze vraag, niet een diepe zin in de reeds medegedeelde woorden van den minister de Waal, dat een vrijzinnige politiek jegens de koopvaart van alle volkeren op onze bezittingen, zeer wezenlijk tot het verdedigen van die bezittingen tegen een buitenlandschen vijand kan bijdragen. Want valt het wel te ontkennen dat, vergeleken bij het handels- en koloniale stelsel der O. I. Compagnie, onze vrijzinnige koloniale politiek der laatste jaren, de meest krachtige drijfveer, om cultuur-koloniën in eigen bezit te hebben, heeft weggenomen?

Men zal mij wellicht tegenwerpen, dat, naast de voordeelen, die landgenoot en vreemdeling in gelijke mate uit de exploitatie van een dergelijke kolonie trekken, er voor den eerste toch nog andere voordeelen zijn weggelegd, groot genoeg om den eigendom op prijs te stellen, en men zal ook vragen: of die lusten dan niet van dien omvang zijn om de koloniale bezitting tot een begeerlijk iets voor den vreemdeling te maken?

Zeker, de voordeelen, die een Staat, bezitter van een cultuur-kolonie, boven het algemeen daaruit trekt, zijn niet gering. Ik zal die — de zaak daarbij geheel van den stoffelijken kant beschouwende — in groote trekken aangeven: het beheer der kolonie levert aan tal van landgenooten een middel van bestaan op; voor verreweg het meerendeel zijn het landgenooten, die met hunne kapitalen geïnteresseerd zijn in alle takken van handel en nijverheid; het exploiteeren van kapitalen in eigen koloniën levert het voordeel op, dat men daar beter dan in die van vreemden een goed beheer van die kapitalen zal vinden, een gunstiger onthaal, een rechtvaardiger behandeling van den kant van het publiek en van regeeringswege en ook daar beter verzekerd is van een onpartijdige rechtspraak; de kustvaart en die op de binnenrivieren is geheel gereserveerd voor de eigen

natie; de groothandel en zelfs de tusschenhandel is voor het grootste deel in handen van landgenooten; de overeenstemming in taal, in gewoonten en traditiën schept een intiemer verhouding tusschen de landgenooten in de kolonie en de bewoners van den koloniseerenden staat, zoodat de eersten ter voorziening van hunne behoeften aan de eigen natie boven eene vreemde de voorkeur geven, en zoo al meer.

Maar die toestanden zijn de vrucht van tal van jaren, somtijds zelfs van eeuwen; zij zijn niet op stel en sprong in het leven geroepen en zij zouden, gesteld Nederlandsch-Indië kwam in vreemde handen, nog in tijden niet in die mate den nieuwen heerscher ten bate komen.

Die *lusten* — laten wij ze zoo maar noemen — zijn een vergoeding voor de *lasten*, die de koloniseerende natie zich getroost en, vaak niet con amore, zich getroosten *moet*.

Hoewel nog slechts kort, zeer kort zelfs, met den kolonisatie-arbeid begonnen, heeft Duitschland die waarheid op maar al te treffende wijze reeds ontwaard, en daarom ook betwijfel ik het ten sterkste of de cultuur-kolonie Nederlandsch-Indië voor dat rijk wel zulk een begeerlijke *prooi* is als sommigen ten onzent hebben gelieven op te merken, die, door dat woord *prooi* te bezigen, hun onkunde verraden in zake Duitschlands koloniale politiek, welke zich tot dus verre tegenover het buitenland heeft gekenmerkt door gematigdheid, eerlijkheid en goede trouw.

Behoef ik, na het medegedeelde, nog wel nader mijn zienswijze te ontvouwen dat ons voortbestaan in Nederlandsch-Indië niet wordt bedreigd door andere Europeesche natiën? Is het wel noodig om op het meermalen uitgedrukt gevoelen dat het gevaar ook dreigt van den kant van Amerika en van Australië, *meer* te zeggen dan dat een dergelijke meening zich vierkant stelt tegenover de logica? Tegenover de logica, omdat die landen voor de uitzetting van de bevolking nog terreinen in overvloed aanbieden, en omdat bovendien, wanneer eenmaal expansie buiten de landpalen zal noodig blijken, de binnen de tropen gelegen cultuur-kolonie Nederlandsch-Indië hun, evenmin als aan Duitschland, een daartoe geschikt veld zal opleveren. Mag

ik voorts nog degenen, die, trots de in de laatste maanden in het Oosten voltrokken gebeurtenissen, dit gevaar duchten van Chineesche zijde, verwijzen naar de meening van een ter zake tot oordeelen zeker alleszins bevoegde persoonlijkheid, naar de meening nl. van den Leidschen hoogleeraar Dr. de Groot, gelijk hij die deed kennen in zijne lezing van 13 Maart 1894 in het Indisch Genootschap, waaruit hun zal kunnen blijken dat vooreerst nog heel weinig vrees behoeft te bestaan voor een vervanging van Nederlands heerschappij in Indië door een Mongoolsche.

Om ten slotte, nu er kans schijnt te bestaan dat ten onzent de Chineezenvrees meer op den achtergrond zal geraken voor het denkbeeld eener Japansche invasie, te vragen: of voor die gedachte redelijke gronden zijn aan te voeren?

Japan, nog voor weinige maanden door de wereldmachten aangemerkt als een onmondige, heeft sedert getoond de kinderschoenen ontwassen te zijn, maar geeft dat rijk, juist als het nog verder zal voortschrijden op den weg der beschaving, ook niet evenals de Staten van het beschaafde Westen meerdere waarborgen *tegen* de geopperde verwachting? Kunnen de jongste gebeurtenissen in het Oosten grond geven voor de meening, dat zij een nitvloeijsel waren van den onweerstaanbaren drang der Japansche natie om zich buiten hare landpalen uit te breiden? En zoo ja, bevatten die gebeurtenissen dan niet eene fingerwijzing voor de richting waarin die uitbreiding door Japan gewenscht wordt?

Een blik op de kaart doet zien dat een Japansche expansie, lang vóór dat zij de Japanners in contact brengt met Nederland, leiden zal tot conflicten met andere Europeesche natiën, en de veronderstelling is zeker niet bijzonder gewaagd, dat daardoor al ras aan een te groote uitbreiding van Japansche zijde paal en perk zal worden gesteld.

De verovering van Nederlandsch-Indië, als een op zich zelf staande handeling! werkelijk ik kan er moeilijk aan gelooven; zijn de redenen, die ik heb aangevoerd om mijne meening te motiveeren, onjuist, men zegge het en voere daarvoor de gron-

den aan, ten einde mij van mijne verkeerde zienswijze te overtuigen.

»Hoe meer ik over het onderwerp nadenk, te minder aan-
nemelijk schijnt mij, bij onzen tegenwoordigen historischen
»horizont, de onderstelling dat eenige mogendheid zou trachten
»Nederlandsch-Indië te veroveren.»

Zóó schreef de heer de Waal in de 3^e reeks van zijn werk
»Onze Indische Financiën», welke reeks in 1879 in het licht
verscheen, maar het was er ver van af, dat de schrijver ook
aldus dacht in 1876, toen het 1^e Deel van dat werk het aanzijn
kreeg, het deel van welks inhoud ik u heden reeds het een en
ander heb medegedeeld. Maar deze toenmaals gekoesterde over-
tuiging deed de heer de Waal gepaard gaan met eene ontwik-
keling van zijne gedachten, omtrent de mogelijkheid der voort-
zetting van den strijd voor Nederlands zaak op Indischen bo-
dem, een denkbeeld waartegen n. m. i. uit een kolonisatorisch
oogpunt zulke gewichtige bedenkingen bestaan, dat ik het
om die reden tot een punt van afzonderlijke bespreking ge-
maakt heb.

De heer de Waal dan, onderzoekt in dat laatstgenoemde deel
van zijn werk de kans op een grooten Europeeschen oorlog in
de toekomst, en hij overweegt wat in dat geval de taak van
Nederland zal zijn. Zijn raad luidt om, evenals in 1870, aan
de oorlogvoerenden te verklaren dat wij een strikte neutraliteit
zullen in acht nemen, maar niet onmogelijk ware het, dat een
der partijen onze onzijdigheid dan niet erkende en de oorlog,
welke dientengevolge ontstaan zou, Nederland voor de over-
macht deed bezwijken.

Maar daarmede zou de zaak niet zijn geëindigd. Geen koning
uit het Oranjestamhuis zou een verdrag onderteekenen, waarbij
de Koninklijke rechten aan een andere mogendheid wierden
afgestaan, en na deze gedachte, in fiere taal nader te hebben
uitgewerkt, gaat hij aldus verder :

»Met deze onwrikbare stelling hangt een hoofdbeginsel samen
voor de verdediging van Nederlandsch-Indië. De meening, nu en
dan in het Bijblad genit, dat het behoud van Java aan de Utrecht-
sche linie beslist wordt, moet ten ernstigste verworpen worden.

Is de vijand meester van 't moederland, hij is het nog niet van de kolonie. De landvoogd aldaar, het bezwijken van het moederland vernemend, moet dit beschouwen als tijdelijk veroverd, tijdelijk onderdrukt, den overweldiger dus als vijand. Hij moet de kolonie in naam des konings, die zijn recht niet heeft afgestaan, behouden voor 't moederland totdat het zich weder oprichte. Art. 43 van het regeeringsreglement geeft hem de noodige volmacht. De Koning zal beslissen of het oirbaar zij, het opperbestuur der kolonie, tot de hereeniging met het moederland ter plaatse te gaan aanvaarden."

Welke schoone woorden! En wat zou het mij niet waard zijn, wanneer ik de verheffende gedachte, die daarin besloten ligt, ook met hart en ziel kon deelen! Maar helaas! van al de twijfelingen, die zich in deze materie van mijn gemoed hebben meester gemaakt, is er geen, die mij zoo kwelt als deze, geen waarvan ik liever zou worden genezen.

Buitengewoon is blijkbaar de indruk geweest, die deze woorden gemaakt hebben op een groot deel van het militair element in Indië. In de Indische militaire litteratuur toch komt het denkbeeld veelvuldig ter sprake, wordt het steeds hoog geroemd en nu en dan zelfs wel eens aangevuld, gelijk een schrijver deed, die uitsprak wat de heer de Waal blijkbaar dacht aan het slot der pas geciteerde woorden en die zich volgenderwijze uitdrukte: »En de kundige Minister, die dat schreef, had -- met ieder rechtgeaard Nederlander -- de overtuiging, dat geen Koning uit het stamhuis van Oranje-Nassau het beneden zich zoude achten, hetzelfde te doen wat de regeerende telg uit het stamhuis van Bragança in 1807 deed, toen Napoleon I Portugal overweldigde en de Koning van dit land de wijk nam naar Brazilië en hier de teugels van het bewind bleef voeren. Indië kan dus, zoo niet geheel, dan toch gedeeltelijk de vlag van Nederland blijven voeren, nadat dit rijk opgehouden heeft, deel uit te maken van het Europeesche Statenstelsel. Java heeft het in het begin dezer eeuw, evenals het kleine Decima, met den wakkeren Doeff, getoond."

Het laatste geval is denkbaar, zoolang niet een andere mo-

gendheid die vlag door de hare vervangt. Maar het eerste feit, het emigreeren der kroon naar Indië?

Wat Portugal in dit opzicht heeft getoond, is eenig in de geschiedenis der kolonisatie, maar Nederlandsch-Indië is in zijn verhouding tot Nederland niet wat Brazilië was met betrekking tot Portugal en Nederlanders zijn geen Portugeezen.

Toen de Prins-Regent met zijne moeder, de krankzinnige Koningin van Portugal, zich in 1807 in Brazilië vestigde, vond hij daar, wat de Kroon der Nederlanden in Indië nimmer vinden zal, eene *volkplanting* in den waren zin des woords. Portugal was metterdaad het *moederland* van Brazilië — een uitdrukking, die men oneigenlijk bezigt om de verhouding aan te geven tusschen Nederland en zijne Aziatische bezitting —, het Portugeesche volk had zich naar Brazilië overgeplant; Brazilië was een loot van den moederstam Portugal en een krachtige loot ook. De kolonisatie van dat tusschen de keerkringen gelegen land zou, ware zij voor ons Nederlanders weggelegd geweest, tot de stichting van een zuivere cultuurkolonie hebben geleid, maar die kolonisatie werd voor Portugal -- ik herinner u aan het 2^e der door mij genoemde typen -- een *bevolkingskolonie* tevens, omdat in Brazilië de kolonisatiearbeid ter hand genomen werd door volkselementen voor wie acclimatatie in tropische gewesten mogelijk gebleken is. In 1500 door Portugal ontdekt en behouden om het als cultuurkolonie te exploiteeren en spoedig daarna geneigd het prijs te geven, werd Brazilië toch nog goed genoeg geoordeeld als deportatie-oord voor Joden en veroordeelden. Daarmede werd de grond gelegd voor de stelling, die Brazilië thans in de wereldorde inneemt. Van de volken met blanke huidskleur toch staan, wat acclimatatievermogen betreft, de Joden bovenaan, daarna komen de Romaansche volken waartoe de Portugeezen behooren en bij dezen wellicht in verhoogde mate door de vermenging van Portugeesch bloed met dat van Moorschen oorsprong. Voegt men bij dezen gelukkigen aanleg, gepaard zooals die ging met een arbeidzamen en nijveren geest aan Joden, met een avontuurlijke en geharde natuur aan veroordeelden eigen, — voegt men bij dat alles de omstandigheid, dat geen land ter wereld

een zoo groote aaneengeschakelde oppervlakte van hoogst vruchtbaren grond bezit, terwijl de toeëigening van dien grond niterst gemakkelijk was, dan zal men zich bezwaarlijk een geval van kolonisatie kunnen denken waar alle factoren zoo voordelig samenwerkten om een landbouwnijverheid in het leven te roepen en ook te doen slagen; om een bevolkingskolonie, een volkplanting, te doen geboren worden en die te doen gedijen tot een Brazilië van onze dagen.

Zijn de voorwaarden om Nederlandsch-Indië voor Nederland te doen zijn wat Brazilië was voor Portugal, aanwezig of ooit aanwezig geweest? Zou men wellicht meenen, dat het acclimatatievermogen der Romaansche volken door mij overdreven hoog voorgesteld en dat van de Germaansche stammen, dus ook van ons, te laag aangeslagen wordt? Dan zouden wellicht tot leering kunnen strekken de sterftecijfers, zooals die gepubliceerd zijn voor een niet in de tropen gelegen, maar subtropisch land als Algiers, waaruit kan blijken, hoe verschil in vitaliteit zich zelfs reeds openbaart tusschen de in Algiers gevestigde Franschen, al naarmate van den breedtegraad waaronder zij in Frankrijk het levenslicht aanschouwden.

Ik zou ook nog kunnen wijzen op de, niet op losse gronden steunende verwachting in de koloniseerende wereld, dat de aanwezigheid van Italianen op Afrikaanschen bodem eerlang tot de geboorte zal leiden van Italiaansche volkplantingen in het oude Ethiopië, in den geest van het Fransche Algiers. Zou men iets wat zelfs maar in de verte daarop geleek, kunnen verwachten van Nederlanders onder de verzengende stralen der Afrikaansche zon, of zelfs onder het, weliswaar minder verzegend, maar daarom voor ons volk niet minder ongezond klimaat van onze Aziatische bezittingen?

Nee, Nederlandsch-Indië is uit een kolonisatorisch oogpunt geen Portugeesch-Brazilië.

Nederlandsch-Indië is, wat het was en steeds blijven zal: voor menigcen een voordeelige, voor velen een noodwendige, maar voor allen een nuttige en daarom ook een gezegende *uitweg* in den strijd voor het bestaan. Een uitweg, die geluk-

kige, die ook weemoedige, doch steeds dankbare herinneringen zal terugroepen in den geest van den wedergekeerde, maar een uitweg ook, dien men niet inslaat zonder een »tot weerziens'' aan het Vaderland te hebben toegeroepen.

Zou men, nu — dank versnelde middelen van vervoer, een verkorten zeeweg en verbeterde hygiënische toestanden ginds — nu die afscheidsroep in zijn hoopvolle beteekenis is toegenomen, zou men soms kunnen meenen dat daardoor het tijdelijk karakter, dat het verblijf der Nederlanders in Indië kenmerkt, verminderen zal? Of zou niet eerder tot het tegengestelde moeten worden geconcludeerd?

Nog meer dan voorheen wordt dan ook Indië thans door een vlottende Nederlandsche bevolking bewoond; nog minder dan voorheen, toen het al reeds in zeer geringe mate het geval was, trekt thans de Nederlander derwaarts met de gedachte om er voor goed te blijven; daardoor verklaart zich de physische onmogelijkheid voor Indië om zich als Nederlandsche volkplanting van Nederland los te scheuren, maar daaruit vloeit dan ook dadelijk voort, dat een Nederlandsch Koninkrijk in Indië niet anders is dan een *utopie*; een utopie, want gesteld zelfs dat Nederland werd weggevaagd uit de rij der onafhankelijke Staten en de Kroon naar Indië emigreerde, dan zouden hierdoor de klimatorische invloeden niet weggenomen worden, welke een blijvende vestiging van Nederlanders in Indië in den weg staan.

Doch de opmerking zou kunnen gemaakt worden dat, al mag ik door het gezegde meenen dat een voortzetting van den strijd voor de zaak van Nederland geene practische resultaten belooft, het bewijs vooralsnog ontbreekt, dat die strijd zelf weinig anders dan een droombeeld zou zijn. Een bewijs, dat bezwaarlijk achterwege kan blijven, waar de stelling is vooropgesteld dat omtrent het lot der koloniën zal worden beslist *niet* daar ginds maar hier te lande.

Alleen de vrees voor het verwijt, dat ik mijn onderwerp bij lange na niet volledig genoeg behandeld had, brengt mij er toe om thans weder een terrein te gaan betreden dat ik 't liefst verder ongezien zou hebben willen voorbijgaan, ook al

om de twijfelingen, die zich daarbij in mijn gemoed opstapelen; maar ik zal zoo kort mogelijk zijn.

Toen het huis van Bragança in 1807 de teugels van het bewind in Portugeesch-Brazilië in handen nam, toen ging het zijn gezag uitstrekken over een bevolking die in afstamming, in taal, in zeden en gewoonten en grootendeels ook in traditiën en godsdienst, Portugeesch was. Wat nog het meest aan de oorspronkelijke inheemsche bevolking kon doen herinneren, waren de Paulistas, zooals daar de mestiezen genoemd worden, maar reeds in 1755 waren bij decreet van den bekenden Portugeeschen minister Pombal, zoowel aan hen, als aan de resteerende onvermengde afstammelingen der inheemsche bevolking, aanspraken verleend op volkomen persoonlijke vrijheid en op dezelfde gunsten en rechten als de kolonisten. Toen de Portugeesche kroon zich dan ook verplaatste naar Brazilië, toen bracht zij de zaak van Portugal daarheen over en als die zaak in de kolonie nader had moeten worden verdedigd, dan had de kroon voor die verdediging in de kolonie niet enkel gevonden Portugeesche harten, maar ook Portugeesche hoofden en handen in overvloed, *das Volk in Waffen*, bereid zich op te offeren voor de nationale zaak.

Maar welke zal, wanneer — wat het Opperwezen verhoeden moge — wanneer een gelijke oorzaak de Nederlandsche kroon de wijk doet nemen naar Indië, de verhouding wezen van het gekroonde hoofd tot de maatschappij daar ginds?

In het Europeesche element, voor zoover dit van Nederlandsche afstamming is, — ik laat het leger hierbij natuurlijk buiten beschouwing — naar ik durf hopen zeker niet minder warm kloppende harten, zeker geen geringere offervaardigheid dan in het vaderland, maar dat element vormt met inbegrip van de mestiezen, die daarvan het overgrootste deel uitmaken, slechts het een vijfhonderdste gedeelte van de geheele bevolking en zeker nog niet een twintigste hunner zou bij machte blijven, om tot verdediging der nationale zaak mede te werken.

En het inheemsche element in die maatschappij?

Maar is de zaak van Nederland, dan ook de zijne? Is dat inheemsche element met het Europeesche en met de kroon van

Nederland door dezelfde belangen verbonden? Bernst het samengaan van die uiteenloopende bestanddeelen der Indische maatschappij op een ander grondbeginsel als om de wederzijdsche belangen te verbinden met de minst mogelijke wrijving? Ontleent Nederland zijn heerschappij over die bevolking dan niet aan het recht van den sterkste? Is Indië dan geen wingewest? Is het ook onjuist dat Nederland dat gebied door het zwaard verkregen, ook enkel door het zwaard behouden kan?

Mag het mij gelukt zijn, om hiermede nader het verschil in politieke verhouding in het licht te stellen tusschen een koloniseerenden staat en zijn bevolkingskolonie [volkplanting] en tusschen een dergelijken staat en zijn cultuurkolonie [wingewest], men zou verkeerd doen om mij uit de pas gedane vragen de meening toe te dichten, als zou ik gelooven dat de inheemsche bevolking van Indië slechts hunkerde naar het oogenblik om zich aan Nederland's heerschappij te kunnen onttrekken; dat geenszins, doch alleen dit veroorlove men mij uit die vragen te besluiten, n.l. dat het geen zin heeft om de verdediging tegen uitheemsche aanranding van een wingewest op denzelfden hoofdgrondslag te doen berusten, welke voor de verdediging van den vaderlandschen grond als natuurlijk, goed en nuttig wordt erkend.

Mij is nog geen ontwerpstelsel van verdediging voor Indië onder de oogen gekomen, waarin in dat opzicht niet was gezondigd.

Men vergeve het mij wanneer ik vrijmoedig mijn meening zeg; het geschiedt niet uit zucht om te bedillen of iemand onaangenaam te zijn; geen personen, alleen de zaak heb ik op 't oog.

In al die ontwerpen dan wordt met de verhouding, die wij als overheerschers tegenover de Inheemsche bevolking innemen, zeer weinig of hoegenaamd geen rekening gehouden en dientengevolge kwam het mij, met alle deferentie overigens voor de ontwerpers, daarbij steeds voor, als zochten zij naar een oplossing voor de quadratuur van den cirkel. Geen wonder waarlijk, want de man moet nog geboren worden, die den weg

aangeeft om een land met succes tegen vreemde aanranding te verdedigen, alleen met behulp van zeer zwakke strijdkrachten, terwijl zoo niet het meerendeel, dan toch een belangrijk gedeelte der bewoners een invasie bevordert of wel lijdelijk aanziet. Ik moet het althans betwijfelen of men hier te lande, zelfs met het bestaande verdedigingsstelsel, hoop zou kunnen koesteren een vijandelijken veroveringsaanval met goed gevolg te weerstaan, wanueer de binnenlandsche politieke toestand van een eeuw geleden daarbij tegelijkertijd terugkeerde. En te meer zal het ook volstrekt onmogelijk zijn om een betrouwbaar stelsel voor de verdediging van Indië te ontwerpen, zoolang men in het onzekere verkeert welke rol de inheemsche bevolking — en van deze hoofdzakelijk die, binnen het te verdedigen gebied — spelen zal bij een aanval van buiten. Maar daar het niet mogelijk zal zijn die rol vooraf met zekerheid aan te geven, tenzij de politieke verhouding van Indië tot Nederland zich wijzige in een andere dan die, welke op het zwaard berust en daar zonder een dergelijken grondslag geen verhouding — 't zij goed of kwaad — denkbaar is, zoo kan ieder hieruit zelf beoordeelen of ik overdreef, toen ik zoo pas deze quaestie vergeleek met het zoeken naar de quadratuur van den cirkel.

Het is verre van mij om te willen overdrijven, doch om u zulks nader te doen zien is het noodig dat ik, ter betere schatting van ruimte en afstanden, waarover mijne beschouwingen zullen loopen, u onze hoofdbezitting Java op meer tastbare wijze voor oogen stel dan een blik op de kaart van Azië of op die van den Indischen Archipel vermag te geven. Welnu, de afstand van Batavia tot Samarang bedraagt 405 KM., overeenkomende met den afstand van Amsterdam tot ongeveer Rouaan; Samarang ligt 255 KM. van Soerabaya, St. Malo op Frankrijk's noordkust is nagenoeg even ver verwijderd van Rouaan; alle afstanden zijn in rechte lijn gemeten. Wil nu nog het beloop der Noordzeekust van Noord- en Zuid-Holland, Zeeland en België, zoomede van de kanaalkust van Frankrijk tot — stel maar, ofschoon zij inderdaad veel verder reikt — tot St. Malo, u voorstellen als Java's Noordzijde; de meest waarschijnlijke, zoo niet de eenige kant van waar een

aanval te verwachten is; denk u verder Java's zuidkust evenwijdig aan de genoemde kustlijn en daarvan verwijderd blijvende op een afstand als de breedte van ons land bedraagt, dan heb ik u voor mijn doel genoeg medegedeeld.

Ik zal nu enkele van de hoofdbeginselen voor de verdediging van Indië, welke in het eene ontwerp meer, in het andere minder tot haar recht komen, maar toch nog heel wat gewicht in de schaal werpen, eens van naderbij bezien.

Zoo bijv. de stelling: »de verdediging van N. I. berust op de onwankelbare trouw der inlandsche bevolking.»

Op grond waarvan is men gerechtigd die hoop te koesteren? En zoo twijfel ten deze niet kan worden aangenomen, dan vraag ik: hoe wil men die intellectuel op geen hoogen trap staande bevolking, die geen begrip heeft van nationaliteit, die geen samenhang vertoont — de machtige factoren voor het in stand houden van onze heerschappij — hoe wil men die inerte massa warm doen loopen voor de zaak van Nederland, welke de hare niet is? Hoe denkt men dat te doen, wanneer de aanrander onzer bezittingen geld en schoone beloften daar tegenover stelt?

Men mag omtrent de gezindheid der inheemsche bevolking in oorlogstijd in appréciatie verschillen, maar logisch is het toch zeker niet om de hoofdvoorwaarde voor een gevolgrijke landsverdediging, de moreele steun n.l. van de landskinderen — om van den stoffelijken niet eens te spreken — om dien steun op dezelfde wijze te schrijven op de *te goed* zijde der Indische defensieplannen, als gold het de vaderlandsliefde der Nederlanders in het verdedigingsontwerp voor hun geboortegrond.

In de dagen, toen nog gelijke klanken in de exercitiereglementen hier te lande en in Indië, de Indische infanterie wel *dichter* bracht bij hare Nederlandsche zuster, maar ook *verder* van de wijs, in die dagen vierde de *wijziging naar terrein en omstandigheden*, als rhetorische formule, in Indië haar hoogtijd.

Ik geloof dat het aan den invloed dier tijden moet worden toegeschreven, als heden ten dage nog telkens ontwaard wordt, hoe weinig de geest, welke in die formule besloten ligt, zich baan

gebroken heeft. Nergens openbaart zich dit sterker dan in de Indische verdedigingsontwerpen. Leeringen toch, getrokken uit de oorlogvoering op vreemden bodem en onder geheel andere omstandigheden, worden daarin voor toepassing geschikt verklaard, *zonder* die leering te toetsen aan het Indische terrein en de Indische omstandigheden. Leerspreuken en leerstellingen, in lang vervlogen jaren uit een beroemden mond gevloeid, doch voor het beoogde doel uit het kader van hun tijd genomen, vormen met gevleugelde woorden, aan een min of meer rijke verbeelding ontleend, een rijk materiaal voor de samenstelling van die verdedigings-ontwerpen. Enkele voorbeelden uit vele, om dit in 't licht te stellen.

Wie zal in defensiezaken den beteekenisvollen zin ontkennen van de woorden: »wie alles beveiligen wil, beveiligt niets." Maar de groote Keurvorst, die deze woorden sprak, wilde allerm minst daarin den zin leggen, dat zulks ook met een bloot lijdelijk handelen van den kant van den verdediger gepaard kon gaan; integendeel, in die woorden ligt voor dezen het groote en juiste beginsel opgesloten om een deel der strijdkrachten te benutten voor het offensief, omdat daarvan in den oorlog de beste resultaten zijn te verwachten.

Hoe heeft men dit beginsel in de verschillende verdedigings-ontwerpen opgevat?

Wie alles verdedigen wil, verdedigt niets; men moet zich daarom enkel bepalen tot de verdediging van Java. »Java, zoo klonk het voor zestig jaren, »Java is de slagader van het leven der buitenbezittingen; een vijand, die de verovering van N. I. beoogt, zal zijn beslissende slagen richten tegen dat eiland en derhalve moet ook daar onze grootste machtsontwikkeling zich openbaren." Tegenwoordig acht men de toepassing van hetzelfde beginsel gewenscht, alleen klinkt het minder euphemistisch: »omdat geen der andere eilanden in den Archipel zulke groote materiele voordeelen afwerpt."

Beide zienswijzen hebben blijkbaar een en denzelfden achtergrond: »het blijvend bezit van Java in Nederlandsche hand, zal een waarborg zijn voor het behoud van het geheel." Daarom wenscht men dan ook alle krachten op Java te vereenigen en daar-

toe van de buitenbezittingen te ontbieden, wat daar niet hoogst noodzakelijk blijven moet om de Europeesche ingezetenen tegen mogelijke aanvallen van de inheemsche bevolking te beschermen.

Doch, zou men werkelijk kunnen meenen dat een vijand, wien het om verovering te doen is, die zich zonder veel moeite van de ontbloote buitenbezittingen heeft meester gemaakt — men denke ook eens aan Sumatra met zijn voordeelige Oostkust, aan Banka en Billiton — maar die ons met onze grootste machtsontwikkeling op Java geheel ongemoeid liet, alleen nog zoo verstandig is geweest om te zorgen dat onze weerkracht ter zee gebroken werd, — zou men werkelijk kunnen meenen dat de veroveraar, hij het eindigen van den oorlogstoestand, zich tot de teruggave van het veroverde gebonden zal achten, omdat hij in een kansspel met ons op Java niet eerst het hoogste getal punten geworpen heeft? En stel nu eens het geval, dat de veroveraar onzer buitenbezittingen zich werkelijk voor dat kansspel deel vinden, kan dan de overwinning, onzerzijds behaald, een reden voor hem zijn om die buitenbezittingen terug te geven?

Toch niet meer dan hij zelf wil; want een échee is voor dien buitenlandschen vijand geen ondergang zooals het voor ons zou zijn, doch slechts een partieel nadeel, dat, met het oog op de ruime hulpmiddelen, welke hem ongetwijfeld voor de oorlogvoering zullen ten dienste staan, voor herstel vatbaar is.

In het midden latende, of het al dan niet juist gezien is om, voor de verdediging tegen vreemde indringing van een uit verschillende deelen bestaand wingewest, zich een centrum te kiezen voor de verdediging van het geheel, — eenmaal zich er toe zettende om een dergelijk stelsel te ontwerpen, dient de ijzeren noodzakelijkheid, die in de leerspreuk van Frederik den Groote besloten ligt, wel te worden erkend.

Doch nu doet zich het eigenaardige geval voor, dat op het gekozen centrum de erkenning dier noodzakelijkheid op al even klemmende wijze zich doet gelden. Dat wil zeggen, dat men al weder niet zal trachten geheel Java te verdedigen, — wat met onze krachten terecht een onbegonnen werk geacht wordt — maar zich op dit eiland op nieuw een *zeer* klein deel als centrum der verdediging moet kiezen en feitelijk dus be-

gint met ook het grootste deel van Java al dadelijk los te laten.

Om nu te bewijzen dat de noodzakelijkheid, waarvan zoo even sprake was, zich ook gelden *laat*, wordt een stelling aangevoerd, zóó onlogisch — onlogisch, wel te verstaan, met het oog op het Indisch terrein en de Indische omstandigheden — dat zij aan het ongerijmde grenst; de stelling n.l. dat voor een vijand, die de verovering van Java beoogt, het in dat centrum te zamen gebrachte leger het voornaamste en eerste object zal zijn; ja, dat die vijand een strategischen misslag zou begaan, zoo hij dat leger niet tot eerste object koos.

Om de ongerijmdheid in het licht te stellen, zal ik eerst het Indisch terrein als punt van uitgang nemen.

Met betrekking tot het gebruik der verdedigende strijdkrachten buiten het centrum der defensie bij eventueelen oorlog op den vaderlandschen bodem, vermeen ik niet te veel te zeggen als ik beweer, dat wanneer men in den kamp voor Nederlands onafhankelijkheid een deel van ons veldleger op die wijze benutten *wil*, het ook *kan* strekken ten bate van de verdediging.

Mijne overtuiging nu is het, dat in Indië een zoodanig optreden van het leger buiten het centrum der defensie — met dit centrum wordt nu bedoeld het meer beperkte; d. w. z. Java aannemende als centrum voor het geheel, is het meer beperkte op Java bestemd om te dienen bij de verdediging van het eiland zelf — dat, zeg ik, een offensief optreden van het leger buiten dat centrum der verdediging *al zeer weinig* gunstige uitkomsten, zoo het al *eenig* gunstig resultaat belooft. En zulks — ik herhaal het — in de eerste plaats ten gevolge van het Indisch terrein, of beter nog: van Java's geografischen toestand.

Wil u tot beter begrip van hetgeen volgen zal voor den geest roepen de landstreek, zoo pas door mij aangegeven als besloten tusschen Amsterdam en St. Malo, ten W. begrensd door de zee en ten O. door een lijn evenwijdig loopende aan de kust en ter breedte van Nederland daarvan verwijderd blijvende.

Had nu een leger tot taak gekregen om dat geheele gebied te verzekeren tegen een vijand van gelijke sterkte en komende

van den zee kant, en had de verdediger zich daartoe bijv. bij Amsterdam geconcentreerd, dan zou het heel wat in hebben om van hier den eventueel te St. Malo, op 660 K.M. afstands, gelanden vijand tegemoet te trekken.

Maar dit zou nog niet eens zoo heel veel te beteekenen hebben, vergeleken bij hetgeen het Indische leger te wachten stond, aangenomen het ware in het midden der landstrook te Samarang — het Indische Rouaan — opgesteld en moest den vijand te gemoot rukken, die zich te Batavia of Soerabaja — respectievelijk het Indische Amsterdam en St Malo — genesteld had.

Ter motiveering van deze zienswijze kan ik, dunkt mij, volstaan met uwe aandacht te vestigen op de volgende factoren, welke het offensief optreden van den verdediger beheerschen :

- 1° de afstanden 405 en 255 K.M. in rechte lijn gemeten, waarop respectievelijk Batavia en Soerabaja van Samarang verwijderd zijn ;
- 2° de zeer beperkte middelen, die het Indisch leger tot een versneld vervoer ten dienste staan ;
- 3° de omstandigheid dat de kortste weg naar de pasgenoemde plaatsen, voor het grootste deel, op geringen afstand loopt van Java's Noordkust ; terwijl
- 4° de meer binnenslands gelegen communicatiën langer, maar tevens — de spoorweg natuurlijk uitgezonderd — de snelheid van beweging ook meer aan banden leggen, ten gevolge van Java's geaccidenteerden bodem en
- 5° het feit dat de verdediger alsdan zijn rol tegen die van aanvaller verwisselen moet, een rol zooveel ongunstiger geacht met het oog op het Indisch terrein.

Terwijl voor den buitenlandschen vijand hier tegenover staat :

- a. de mogelijkheid om te landen op tal van punten aan Java's Noordkust, met weinig of geen gevaar om op de landingspunten op tegeustand te stuiten ;
- b. een sneller beweging te water langs die kust, waaruit
- c. volgt, dat het in zijn macht ligt om den verdediger, bij diens marsch naar het O. of W., met een deel der vijandelijke strijdkrachten in de flank te vallen niet alleen,

doch ook zelfs reeds dan in de zoo ongunstig geachte conditie van aanvaller te stellen.

Dan is de bewering toch zeker weinig gewaagd te achten, dat een offensief optreden des verdedigers, als hier bedoeld, al zeer weinig gunstige uitkomsten zal beloven.

Maar als dit kan worden toegestemd, wat blijft er dan over van de stelling: dat een vijand, die de verovering van Java beoogt, een strategischen misslag zou begaan, zoo hij zich niet in de eerste plaats tegen het verdedigende leger keerde?

Is van het hier bedoelde optreden des verdedigers zelfs wel *eenig* gunstig resultaat te wachten?

Ik zal, wat mij betreft, die vraag niet absoluut ontkennend beantwoorden. Het toeval en niet vooraf te bepalen factoren toch spelen in den oorlog een groote rol. Maar ik wil er toch op wijzen hoe degenen — en zoo zijn er velen — die in het Indisch terrein zulk een buitengewoon krachten bondgenoot meenen te hebben gevonden voor de verdediging van Java — waarover straks nader — hoe zij, consequent oordeelende, in die omstandigheid toch ook het meest krachtige argument zouden moeten erkennen *tegen* aanvallende bewegingen onzerzijds over groote afstanden. En aangezien dientengevolge van dergelijke aanvallen geen sprake kan zijn, toch zeker in de eerste plaats ook voor hen de grondslag en daarmede het geheele dogma vervallen moest: dat voor een vijand, die zich van Java wenscht meester te maken, het leger het eerste en voornaamste object zal zijn. Een meening, die te meer klemmt, wanneer men rekening houdt met den deprimeerenden invloed van het Indisch klimaat; een invloed, die onder den oorlogstoestand zich zoo veel sterker zal doen gevoelen en die het verdedigende leger zelfs met wegslinking bedreigt, omdat juist de samentrekking in een zeer beperkt centrum, dat leger bijna volkomen zal isoleren.

Om ook den invloed der Indische omstandigheden — althans van een dezer, en zeker een der meest gewichtige — in het licht te stellen, doe ik nogmaals een beroep op uw voorstellingsvermogen. Wil daarvoor eens het volgende in gedachten houden: het leger, bestemd om de landstreek tusschen Am-

sterdam en St. Malo tegen verovering te dekken, neemt tegenover de drie elementen waaruit de landskinderen bestaan — het Nederlandsche, het Belgische en het Fransche — de positie in, die het N. I. leger inneemt tegenover de bewoners van Java, n.l. die van het geweldmiddel om de bevolking in toom te houden. De drie elementen vertoonen onderling weinig samenhang, maar de zekerheid wordt gemist of zij een vreemden indringer niet als bevrijder zullen binnenhalen; het leger, met de verdedigingstaak belast, wordt geconcentreerd in de landstreek ten Oosten van Amsterdam, Rouaan of St. Malo; ik geef u vrijheid te veronderstellen, dat de verdediger daar ook een stelsel van vestingwerken vindt, zoo geducht mogelijk, en zijn strijdmacht even groot is als het geheele N. I. leger op presente sterkte. Wanneer gij nu dezen toestand in verband beschouwt met het zoo pas gezegde over den invloed van het Indische terrein, dan veroorloof ik mij u te vragen of de veronderstelling niet ongerijmd is, dat een vijand, die veroveringsplannen in het schild voert, eerder het verdedigende leger zal opzoeken, dan zich te wenden naar eenig deel van het uitgestrekte, onbezette gebied, waar hij ongemoeid aan land kan komen, waar hij kans heeft met bijval door de bevolking te worden ontvangen, waar hij het noodige kan vinden voor zijn onderhoud en verder tal van hulpmiddelen om, *zoo noodig*, eerst daarna den verdediger in diens geconcentreerde stelling te gaan opzoeken. Zoo noodig, zeg ik, omdat, bij eenigszins langdurig verblijf van den buitenlandschen vijand in diens Capua, de kracht van den verdediger wel in die mate kon zijn geslonken, dat zulks met ontbinding gelijk stond.

Nu wil ik door het vorenstaande niet beweren, dat een vreemde aanrander ook op de vermelde wijze tegen Java zal optreden, maar alleen: dat de zekerheid ten eenenmale gemist wordt, dat die aanvaller het verdedigende leger als eerste en voornaamste object beschouwen zal, zoodat met geen mogelijkheid vooraf is te bepalen, op welke beperkte ruimte de beslissende strijd voor het behoud van Java zal worden gestreden, en het derhalve met de logica in strijd moet worden geacht ergens een terrein, door ons met versterkingen in gereedheid

gebracht, tot dat doel dien aanvaller als kampplaats aan te bieden. Integendeel, hoe geduchter de toestand wordt waarin wij een dergelijk terrein op Java brengen, zooveel te meer verdwijnt de gedachte aan de mogelijkheid, dat wij den aanvaller daar buiten kunnen te gemoet gaan en zooveel te geringer wordt de kans om hem in dat verdedigings-centrum tot den beslissingsstrijd te dwingen. Ik herhaal, wat ik reeds eenmaal zeide: zoolang niet is te zeggen welke rol de inheemsche bevolking van N. I. bij een aanval van buiten zal vervullen, zoolang is het ook onmogelijk om *vooraf een betrouwbaar* stelsel van verdediging voor ons Indisch rijk te ontwerpen.

Ik sprak verder nog van leerspreuken en leerstellingen uit lang vervlogen jaren, welke, om voor het beoogde doel — het ontwerpen van een defensie-stelsel voor Indië — als argument te kunnen dienen, uit het kader van hun tijd werden genomen. Tot welke vreemde besluiten heeft een dusdanig handelen al niet geleid! Want zou de groote Napoleon zich niet ten hoogste verbazen zoo hij kon vernemen hoe, ter aanbeveling van het denkkeeld om de verdediging van Java te concentreeren in het Oosten van het eiland met Soerabaja als centraal-reduit, men zich o. m. ook beriep op zijne zienswijze van 1797, dus van bijna een eeuw geleden, ten aanzien van de verdediging van Corsica, zooals ten vorigen jare geschiedde door een Indisch officier, den 1^{en} luitenant der genie De Greve in een brochure getiteld: »De verdediging van N. I.»? Zou Napoleon, in het licht van onze dagen, ook nog de meening voorstaan, dat de verdediging van Corsica moet worden geconcentreerd in het punt St. Florent, in het Noorden van het eiland gelegen, omdat die plaats door zijn goede haven tevens als wijkplaats kan dienen van een eskader?

Het zou mij niet moeilijk vallen om nog meer dergelijke voorbeelden uit de defensie-litteratuur te vermelden, maar ik zou te wijdloopig worden, want een voorbeeld van de laatste categorie — dat der gevleugelde woorden, door mij geheeten — vereischt nog eene afzonderlijke beschouwing.

Behalve het reeds genoemde gevleugeld woord, betrekking hebbende op de onwankelbare trouw van Java's bevolking,

komt er mij geen geschikter voor om er uwe aandacht op te vestigen dan het : »want niet ter zee of aan de kust, maar in het binnenland moet men met den vijand afrekenen; Java's bergen moeten hiervan getuigen zijn.»

Als het eenmaal zoover komt, dat wij ons tegen vreemd geweld zullen moeten verdedigen, ja, dan zullen wij, wanneer de nood ons daartoe dwingt, in het bergterrein stenn moeten zoeken voor onze zwakke strijdkrachten, maar Java's bergen zijn niet de Dinarische Alpen van Bosnië en de Herzegowina; Java's bergen zijn zelfs niet wat het Barisan-gobergte is voor Sumatra.

In het gevlengeld woord, dat ik zoo even aanhaalde, ligt echter een beginsel voor het gebruik der levende weermiddelen besloten, waarover — ook weder omdat niet voldoende acht werd gegeven op het Indisch terrein — tot dus verre een onvolledig licht geschenen heeft.

Dat beginsel toch lijdt, in geografischen zin, aan dualisme; aan een dubbelen grondvorm van goed en van kwaad. Door de beperkte middelen van tegenweer ons onmachtig achtende om den buitenlandschen vijand het landen op Java te beletten, onmachtig ook om den gelanden vijand in de kuststreek in te sluiten, beoogt dat beginsel om, voet voor voet wijkende naar het binnenland, de macht der tegenpartij te versnipperen, hare krachten te sloopen om daarna, op een gunstig oogenblik tot het offensief overgaande, te trachten den tegenstander terug te dringen, kan het zijn tot in zee. Dat beginsel, die grondvorm voor de verdediging is goed, maar die grondvorm verdraagt zich niet met de geografische gesteldheid van het te verdedigen gebied en daarin ligt het kwaad; dat wijst op het dualisme in het beginsel.

Het beginsel toch voor het gebruik der levende weermiddelen, zooals men dat voor Indië zou wenschen aangenomen te zien, belooft resultaten in uitgestrekte — uitgestrekt, in den zin van diep — in arme en zwak bevolkte landen.

De afstand echter van Java's Noordkust tot aan de kam van het minder bevolkte gebergte, dat aan de zuidzijde aan den Indischen oceaan paalt, bedraagt in het W. deel van het eiland op zijn grootste afmeting al niet veel meer dan 150 KM. en

met het wijken van het verdedigende leger uit de weinig bevolkte en om zijne klimaatsinvloeden veroordeelde kuststreek, biedt men de tegenpartij als strijdperk een terrein aan, waar deze in toenemende mate in gunstiger verhoudingen komt te verkeerren, zoowel met betrekking tot klimaat, als tot communicatiemiddelen en verpleging.

Nochtans, en ik heb het ook reeds gezegd, wanneer het eenmaal zoo ver mocht komen, dan zal er voor ons wel weinig anders op overschieten dan langzaam naar het binnenland de wijk te nemen; dat heeft ten minste het voordeel dat de betere klimaatsinvloeden ook aan het verdedigende leger ten goede komen.

Als ik thans echter, zooals in de brochure van den heer De Greve, een geheel tegengesteld beginsel hoor verkondigen, n.l. dit: om den vijand, na een verplichte landing zijwaarts van de opstelling des verdedigers aan de kust, te nopen tot een opmarsch naar het binnenland, ten einde hem van hier den verdediger in de kuststreek te doen aanvallen, dan veroorloof ik mij toch te vragen: sedert wanneer de hoogst ongunstige roep over Soerabaya's gezondheidstoestand zóó is weggevallen, dat men die plaats zelfs durft aanbevelen voor centraal-reduit der landsverdediging?

Jammer is het voorzeker dat de heer De Greve, die blijkens zijn verhandeling geen vreemdeling is in het werk van Attlmayr: »Studien ueber Seetactik und den Seekrieg," en die Soerabaya dan ook schijnt te hebben getoetst aan de door dezen schrijver aan een oorlogshaven gestelde voorwaarden, de mede daartoe behorende klimatologische en sanitaire eischen over het hoofd gezien heeft.

Ik kan voor het tegenwoordige zelfs geen stipje ontwaren aan onzen politieken horizon, dat wijzen kan op een naderend gevaar voorschending van onze rechten op den Ind. Archipel. Maar, al wordt nu een poging tot verovering van Java of ook een streven om ons al onze Aziatische bezittingen afhandig te maken, zeer onwaarschijnlijk geacht, kan dat dan ook tot de gevolgtrekking leiden dat ons van den kant van vreemde natiën nooit gevaar in Zuid-Azië wachten zal?

Sporen wij de oorzaken op, welke tegenwoordig tot conflicten tusschen koloniseerende staten aanleiding geven, dan zijn die nagenoeg uitsluitend te vinden in nog niet, of niet juist omschreven grenzen van ieders machtsgebied in een gemeenschappelijk nitgestrekt landbezit. Of wel: in niet duidelijk geconstateerde soevereiniteits- of suzeriniteitsrechten op de een of andere landstreek.

Met het oog op het eerste der genoemde oorzaken is de insulaire toestand van N. I. een niet te miskennen voordeel; duidelijk omschreven grensscheidingen voor Borneo, Nieuw-Guinea en Timor en goede zorg voor rust en orde op eigen gebied, doen het overige. Wat de tweede oorzaak betreft, zoo is ontegenzeggelijk het gevaar, dat geschillen kunnen voortkomen uit gebrekkig omschreven of betwistbare soevereiniteits- of suzeriniteitsrechten, veel grooter. Doch dat gevaar vermindert met den dag, dank zij de uitbreiding van onzen bestuursinvloed op de buitenbezittingen en vooral ook de groote werk- en waakzaamheid onzer regeering, die, door contracten te sluiten met volken, welke niet rechtstreeks door ons worden bestuurd, van deze de erkenning verkrijgt dat hun grondgebied staat onder Nederlands opperheerschappij.

Men zal mij echter wel willen toegeven, dat eventueel uit deze oorzaken voortvloeiende conflicten niet bezworen kunnen worden door een verdedigingsstelsel uitsluitend voor Java, en dan nog wel voor een zeer klein deel daarvan. Maar voorts ook, dat het van troepen ontblooten onzer buitenbezittingen, als er gevaar voor uitheemsche aanranding dreigt, de kwaal eer verergert. Het meest werkzame middel echter tegen dergelijke eventualiteiten is een zoo krachtig mogelijke marine, wier taak in internationale richting nog om andere reden een zekere machtsontwikkeling vordert, en wel als het geldt de handhaving van onze neutraliteit in Indië, want tegen schending daarvan zou immers ter zee moeten worden gewaakt.

Rest nog een belangrijke vraag te overwegen: zouden ontwikkelingen, waarin Nederland met de een of andere Europeesche mogendheid mocht geraken, om redenen, welke niet zoo zeer het bezitrecht betreffen, doch meer een internationaal

karakter dragen, geen aanleiding kunnen geven om tegen die koloniën gewapenderhand op te treden? Onmogelijk is dit zeer zeker niet, maar bij een raadpleging van de geschiedenis, naar het mij voorkomt, ook weder niet zeer waarschijnlijk.

Toen toch Koning Willem I in 1832 weigerachtig bleef om de hem door de Mogendheden opgedrongen 24 artikelen te onderteekenen, toen had er vooral alle aanleiding toe bestaan om door dwangmaatregelen in Indië te trachten de aanneming dier artikelen te bespoedigen. En toch zag men dat niet geschieden. Engeland en Frankrijk bepaalden zich in November van genoemd jaar, naast het leggen van embargo op onze schepen, tot het blokkeeren van de Nederlandsche havens. Ligen dergelijke maatregelen, die zich meer direct richten tegen het centrum, van waar de leiding van *al* onze buitenlandsche betrekkingen uitgaat, in de toekomst ook niet meer voor de hand?

Doch nog eens: ook hierin is twijfel geoorloofd, maar de erkenning zal toch niet kunnen uitblijven, dat men zich in Indië tegen dergelijke verwickelingen niet dekt door een stelsel van verdediging uitsluitend voor Java ontworpen.

Wanneer ik nu, voor mij zelf, tot het besluit meen te mogen komen, dat een poging tot verovering van N. I. als een geheel op zich zelf staand feit zeer onwaarschijnlijk is;

dat het succes der verdediging van een *wingewest*, tegen een van buiten komende poging tot verovering, mij zeer twijfelachtig voorkomt en vooral wanneer dat wingewest — zooals het onze in Zuid-Azië — een uitgebreid eilandenrijk vormt en de verdedigende strijdkrachten naar rato zeer gering zijn, terwijl eindelijk naar mijn inzien een zelfstandig Nederlandsch rijk in Indië tot de onmogelijkheden moet worden gerekend, — dan zal het duidelijker worden waarom ook ik tot de conclusie heb kunnen komen, dat de sleutels van Indië, bij die van Nederland, ergens achter de Nederlandsche defensieliniën zijn opgeborgen.

Een overtuiging, waarin ik gesterkt word door de meening, dat de toestanden na een nieuwen oorlog in Europa, waarin ook Nederland betrokken wordt — om met den heer de Waal

te spreken — niet de wonderbare omkeeringen zullen vertoonen als ten tijde van den grooten Napoleon.

Ook in dit laatste opzicht is twijfel mogelijk; die twijfel openbaart zich bij de voorstanders van een verdedigingsstelsel voor Indië hierin, dat zij voor het behoud van Nederlands gezag in gindsche streken, totdat het vaderland zich weer zal hebben opgericht, een bondgenootschap noodig, maar ook mogelijk achten.

Welnu, dien twijfel en het gedachte bondgenootschap wil ik voor een oogenblik aannemen. Maar dan is toch, dunkt mij, een dergelijk verbond alleen denkbaar met een mogendheid van wic wij met bijna wiskunstige zekerheid kunnen zeggen, dat die ons in Europa niet naar het leven zal staan.

Is er nu iemand die gelooft, dat de kamp voor Nederlands onafhankelijkheid zal moeten worden gestreden tegen Engeland?

En zoo niet, is het dan wel logisch gedacht om, zooals tot dusverre de defensie-ontwerpers vrij algemeen deden, ten bate van de verdediging van Indië een alliantie denkbaar te achten met elke Europeesche mogendheid, doch alleen met Engeland niet?

Kan zelfs, voor het geval dat die vrijheidskamp — mits natuurlijk niet tegen Engeland — hier te lande moet worden gestreden, kan zelfs de geschiedenis ons dan niet leeren, dat een verbond met dat rijk ook met vertrouwen kan worden aanvaard, omdat ook daardoor alleen kans bestaat om Nederlandsch-Indië voor het eventueel zich weder oprichtende Nederland te bewaren?

Ik voor mij schroom niet die vraag in bevestigenden zin te beantwoorden.

En thans, Mijne Heeren, ga ik eindigen.

De tijd, die groote leermeester en onpartijdige rechter, die elk volk zijn plaats aanwijst naar gelang van zijn gebreken en hoedanigheden, de tijd heeft Nederland bestemd om op te treden als medearbeider aan het groote beschavingswerk. En, gelijk Paul Leroy Beaulieu het heeft gezegd: nog voor de geheele 20^e eeuw ziet het zich daartoe een taak aangewezen in zijn uitgebreid Aziatisch gebied.

En die taak?

Neen, zij is geen vloek ; zij is een zegen !

Want het is geen vloek om de weldaden van een geregeld bestuur te doen deelachtig worden aan de duisterlingen of de verdrukten op Sumatra, Borneo, Celebes of Lombok.

Het is geen vloek om nieuwe uitwegen te openen voor Nederlandschen ondernemingsgeest en Nederlandsche kapitalen en nieuwe velden van werkzaamheid voor Nederlandsche zonen.

Die taak, zij is een zegen, omdat ze aan Nederlands militaire positie in Zuid-Azië aan een rooskleurig heden een gelijkgekleurde toekomst biedt ; zij is een zegen, omdat, zoo lang die taak niet is voltooid, ze de hoofdvoorwaarde tevens vormt voor Nederlands zelfstandig voortbestaan.

(Applaus.)

De VOORZITTER : Verlangt iemand het woord voor het vragen van inlichtingen of het maken van opmerkingen.

De Heer KERN.

Mijne Heeren, door den heer Koster is een onderwerp behandeld, dat, voor zoover mij bekend, tot dusver nog niet ter sprake is gebracht, en dat zeer zeker de algemeene aandacht zal trekken. In het belang van onze koloniën hoop ik echter, dat de heer Koster in zijne meeningen geheel alleen mag blijven staan. Ik heb zelf reeds gedurende zes jaar een studie gemaakt van alles, wat betrekking heeft op het defensievraagstuk van onze koloniën, en kan ook hier de verklaring geven, nimmer meeningen te hebben gelezen, zoo optimistisch als die van den heer Koster. Hij acht een aanval van eene buitenlandsche mogendheid op onze koloniën niet waarschijnlijk, en tracht vooral aan te toonen dat wij van de zijde van Engeland niets te vreezen hebben, dat dit land voor onze bezittingen niet zoo gevaarlijk is, als men wel denkt.

Ik deel die meening niet, en rangschik mij beslist aan de zijde van wijlen den Luitenant-Generaal Knoop, waar deze gezegd heeft:

»Het is uit alles blijkbaar, het is voor niemand een geheim meer, dat Engeland najverig is op den bloei van onze Indische bezittingen, dat het er onvermoeid naar streeft, om ons die

bezittingen te ontweldigen; dat het daartoe slechts een voorwendsel tot botsingen en vijandschap zoekt, dat de vestiging op Borneo slechts de eerste stap is op den weg, waarvan Java's verovering het einddoel uitmaakt. Men moet geheel onbekend zijn met de staatkunde der Britsche regeering, met de volksmeening in Engeland om dit niet te weten; dagbladen en tijdschriften, de vertoogen van den handel en de redevoeringen in het parlement, alles verkondigt luide de leer, dat de Indische archipel geheel onder Britsch gezag moet komen. Blind is hij, die dit niet opmerkt."

De heer Koster staat in zijne opvatting van zaken niet alleen. In de brochure getiteld: »De Werkring der Nederlandsche Marine," in 1886 door den toenmaligen Luitenant-Kolonel der Genie Gijsberti Hodeupijl uitgegeven, werden denkbeelden verkondigd, geheel in den geest van die van den heer Koster.

De overste Gijsberti Hodeupijl achtte eveneens een aanval op onze koloniën zeer onwaarschijnlijk, en wel om verschillende redenen, waaronder in de eerste plaats de groote moeielijkheden waarmede het vervoer over zee van eenigszins aanzienlijke troepenmachten gepaard zou moeten gaan.

Tegenover deze meening stel ik die van den grooten Napoleon luidende :

»L'océan a cessé d'être un obstacle depuis qu'on a des vaisseaux." nitgesproken reeds in den tijd der zeilschepen, toen bovendien nog niemand droomen kon van eene doorgraving van de landengte van Suez!

Een tweede motief zocht de overste in het feit dat de algemeene invoering van den persoonlijken dienstplicht niet bevorderlijk zou zijn voor het doen van dergelijke ondernemingen, omdat de groote mogendheden daartoe 1 à 2 legerkorpsen uit hun verband zouden moeten doen rukken, iets wat zij niet dan noode zouden doen, met het oog op het nadeel voor eene soliede organisatie der strijdkrachten.

Opmerkelijk is het, dat juist na de invoering van den verplichten persoonlijken dienst, de zucht naar het bezit van koloniën zeer sterk is toegenomen. Frankrijk b.v. dat door de gebeurtenissen van 1870 in een toestand is geraakt, waardoor

het meer dan eenig ander land aan eene soliede organisatie van zijne strijdkrachten moet denken, heeft niet gearzeld, krachtig op te treden in Tunis, in Tonking, in Siam, in Dahomey, en men staat thans weder aan den vooravond van eene groote expeditie naar Madagaskar.

Moet hiernit afgeleid worden dat de Fransche Regeering weinig waarde hecht aan het bezit van eene soliede organisatie van hare strijdkrachten?

Neen, koloniën worden vooral voor groote mogendheden al meer en meer onmisbaar. Het is toch bekend, dat de sterkte der bevolking in alle Europeesche Staten snel toeneemt. Door het stijgen van het bevolkingscijfer, neemt de reeds overal zich krachtig uitende strijd voor het bestaan ook grootere verhoudingen aan. Armoede, het eerste gevolg van overbevolking, leidt onvermijdelijk tot landverhuizing. Behoeftte aan onderlingen steun zal de landverhuizers zooveel mogelijk bij elkaar doen blijven, terwijl het toenemen van hun aantal van zelf meer en meer den wensch zal doen opkomen, om onder eigen wetten te leven, en den politieken steun van het verlaten vaderland te blijven genieten.

Het gemis van koloniën wordt hierdoor van zelf gevoeld.

De zich steeds meer en meer ontwikkelende industrie zoekt naar débouché's voor producten, welke op de Europeesche markten minder of niet meer gewild worden. Zulke débouché's vindt de industrie in koloniën, waarvan het gemis ook in dit opzicht gevoeld wordt.

Vreemd mag het heeten, dat denkbeelden als die van den luitenant-kolonel Gijsberti Hodenpijl en van den heer Koster verkondigd worden in een tijd, waarin het bezit van koloniën op het politiek programma der groote mogendheden zoo krachtig op den voorgrond treedt, een tijd, zoo welsprekend gekarakteriseerd door den luitenant-kolonel van den generalen staf De Petit in de voorrede van zijn werk getiteld: »La Conquête de la Vallée d'Atchin" (1).

(1) De luitenant-kolonel W. L. De Petit sprak daarin van: les nations européennes *ricalisent* dans leurs efforts pour acquérir de nouveaux territoires dans les autres parties du monde.

Door zijne positie als koloniale mogenschap, heeft Nederland met geen land ter wereld zooveel tegenstrijdige belangen als met Engeland, waardoor de kansen voor een ernstig conflict met dat land ook het grootst zijn. Met geen land is Nederland zoo dikwijls in oorlog geweest als met dat land, en in al die oorlogen hebben de Engelschen steeds onze koloniën aangevallen, veroverd en bij het sluiten van den vrede behouden. Vele van hunne tegenwoordige bezittingen waren vroeger bloeiende Nederlandsche wingewesten. In al die oorlogen hebben zij er niet aan gedacht in Nederland te landen, want de landingen in 1799 in Noord-Holland en in 1809 in Zeeland kunnen buiten beschouwing blijven, omdat die tegen Frankrijk gericht waren.

Wanneer men bedenkt dat de zucht naar koloniaal bezit bij hen volstrekt niet verminderd is, dat zij thans in veel gunstiger omstandigheden verkeerden, om hunne vroegere steeds met succes tegen ons in toepassing gebrachte tactiek weder te volgen, dan vraag ik, welke reden zou men kunnen aanvoeren, om te veronderstellen dat zij bij een eerstvolgend conflict van die tactiek zouden afwijken.

Ik heb mij afgevraagd hoe men aan het denkbeeld is gekomen, dat de sleutels van onze koloniën in Nederland zouden liggen, en meen deze opvatting van zaken te moeten toeschrijven aan de volgende overwegingen :

De gebeurtenissen van 1866 hebben hier te lande een Pruisen-vrees in het leven geroepen, welke, na 1870, in een vrees voor Duitschland is overgegaan. In alle verkondigde denkbeelden over de verdediging van ons land, in alle geschriften waarin de mogelijkheid op ernstige verwickelingen met het buitenland behandeld werd, werd steeds van de veronderstelling uitgegaan, dat een conflict met Duitschland het meest waarschijnlijk is, dat dit land voor ons land de gevaarlijkste mogenschap is.

De mogelijkheid van wellicht eens tegen het machtige Duitse leger te moeten optreden, heeft in die mate aller aandacht getrokken, heeft die aandacht op zoodanige wijze in de richting van Berlijn doen vestigen, dat andere elders plaats gehad hebbende gebeurtenissen bijna onopgemerkt zijn voorbijgegaan.

Tot deze gebeurtenissen moeten in de eerste plaats gerangschikt worden, de uitingen der wenschen van eene machtige politieke partij in Engeland, die de leus voert: Uitbreiding van Englands macht in het buitenland, en tot wier vurigste wenschen ook het denkbeeld behoort, om de Britsche koloniën in Achter-Indië en Australië door de verovering van den Nederlandsch-Indischen Archipel tot één geheel te vereenigen. Uitingen die zich tastbaar hebben doen gevoelen in de annexatie van het eiland Cyprus, in de oorlogen in Zuid-Afrika, in Afghanistan, in Egypte, in Soedan, in Birma en op kleinere schaal ook op andere punten van den aardbodem.

Bij het nagaan van de woelingen van die partij, van de gevolgen van haar streven, rijst onwillekeurig de vraag wat in Nederland in meerdere mate de aandacht had moeten trekken, het gedonder van het Pruissische geschut bij Sadowa, dat van het Duitsche bij Wörth, Mars-la-Tour-Vionville, Gravelotte en Sedan, of dat van het Engelsche in Zuid-Afrika, voor Alexandrië, bij Tell-el-Kebir, in Afghanistan en in Birma? Welke tegenstrijdige belangen hebben Duitschland en Nederland? De uitingen van de Deutsche pers over Nederland zijn steeds van vredelievenden en welwillenden aard. Kan men hetzelfde getuigen van die der Engelsche?

Zelfs de woorden door Von Moltke in 1874 in den Deutschen Rijksdag uitgesproken: »In Holland hat man angefangen, die Inundationslinie wieder herzustellen und neu zu befestigen. Gegen wen? Ich weisz es nicht. In Deutschland, glaube ich, ist noch kein Mensch auf den Gedanken verfallen, Holland zu annexiren. Es ist wahr, wir haben diese Linien noch zu Anfang dieses Jahrhunderts erobert, aber nicht für uns, sondern für Oranien!» en berichten als die over de Nisero- en Tenomquaesties zijn niet krachtig genoeg om de aandacht van de »Pickelhauben" af te wenden, en in eene Westelijke richting te brengen!

In een der laatste geschriften over de Nieuw Hollandsche Waterlinie, werd deze linie voorgesteld als de voordeur voor den vijand, om ons aan te vallen, en Nederlands Westerfront als de achterdeur. Dus het front gekeerd naar de mogendheid,

waarmede ons land de meeste tegenstrijdige belangen heeft, als achterdeur voorgesteld!

Toch had de schrijver volkomen gelijk, want de geschiedenis leert, dat de voordeur voor Engeland om Nederland in zijn hart aan te vallen, niet ligt aan de Noordzee, maar wel aan de Javazee, op een paar etmalen stoomens van Singapore verwijderd.

Niettemin hoort men nog de meening verkondigen:

»De slentels van onze koloniën liggen toch *ongetwijfeld* in Amsterdam!»

Ongetwijfeld! voor wie? voor hen die rekening houden met het feit dat Nederland met geen land zoo dikwijls in oorlog is geweest als met Engeland, dat de kansen voor eene botsing met dat land ook thans nog grooter zijn dan met eenig ander land, dat de Engelschen in al die oorlogen ons steeds in onze koloniën hebben aangevallen en thans in gunstiger omstandigheden verkeeren om hunne vroegere tactiek weder in toepassing te brengen?

Ongetwijfeld! voor wie? voor de aanhangers van de koloniaal politieke denkbeelden van den bekenden Lord Raffles, voor de aanhangers van de imperialistische politiek van wijlen Lord Beaconsfield?

Ik breng u in herinnering dat ruim zestig jaar geleden door de Europeesche mogendheden in eene conferentie te Londen, buiten Nederland om, het besluit genomen werd, het eenige jaren te voren opgerichte Koninkrijk der Nederlanden in twee deelen te splitsen, dat zonder voorafgegane oorlogsverklaring een Fransch-Engelsch eskader de Nederlandsche kusten blokkeerde, een Fransch leger de Nederlandsche grenzen overschreed, eene Nederlandsche sterkte belegerde, en de bezetting in krijgsgangenschap naar Frankrijk voerde.

Wat had Nederland toen kunnen doen voor het ontzet van de zoo dicht bij zijne tegenwoordige grenzen gelegen citadel van Antwerpen? Wat zou het nu en in de toekomst *onder gelijke omstandigheden* voor zijne op zes weken stoomens verwijderde koloniën kunnen doen, ook al ware Amsterdam in eene

onneembare sterkte, in een Nederlandsch Gibraltar, herschappen?

Neen, de sleutels van onze koloniën liggen *niet* in Amsterdam, ook *niet* achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, het is onze plicht, een eventueelen aanvaller te noodzaken, die sleutels te gaan zoeken ergens op Java, naar ik hoop, in Midden Java, in de Residentie Kedoe.

De heer Koster heeft gesproken over den brief in 1870 door den minister De Waal geschreven. Ik geloof dat de heer Koster dien brief niet begrepen heeft. Het komt mij voor, dat het in de bedoeling van den minister heeft gelegen, om bij eene verovering van het moederland de kolonie te behouden, niet om daar een nieuw koninkrijk te stichten, maar om van uit de kolonie met alle beschikbare middelen het verlorene in Europa terug te krijgen.

De heer Koster heeft over de beteekenis van koloniën in het algemeen gesproken, en hierbij een buitenlandschen schrijver genoemd. Ik wijs op de beteekenis van onze koloniën volgens onze hoogste staatswet, de Grondwet. Art. 1 van onze Grondwet zegt, dat onze overzeesche bezittingen een deel uitmaken van het Koninkrijk der Nederlanden, een deel eenmaal door Thorbecke als »belangrijk" gequalificeerd. Zoo spreekt art. 2 van de Grondwet niet van »Nederland" maar van het »Rijk in Europa", terwijl uit de 2de alinea van dit artikel ten duidelijkste blijkt, dat de uitdrukking het »Rijk in Europa" als tegenstelling is gebruikt van het »Rijk in Azië" en het »Rijk in Amerika". Hoewel aan het woord koloniën gewoonlijk de beteekenis van wingewesten gegeven wordt, kan er uit een zuiver Nederlandsch staatsrechtelijk standpunt alleen sprake zijn van een Aziatisch en een Amerikaansch gedeelte van ons koninkrijk. Bedenkt men nu, dat dat Aziatisch gedeelte van het koninkrijk onmisbaar is voor het onafhankelijk voortbestaan van de Nederlandsche natie, dan krijg ik zeer veel neiging, om te gelooven, dat de sleutels van Amsterdam op Java liggen.

De heer Koster wenscht bij de verdediging van onze koloniën ook de Buitenbezittingen te bezetten. Ik geloof dat wij dan overal zeer zwak zullen zijn, en nergens de middelen zullen hebben, om eenigszins krachtig te kunnen optreden. Ik breng

hier in herinnering den brief door Napoleon I in 1806 over de verdediging van Dalmatië geschreven. De toenmalige provincie Dalmatië bestond uit het vasteland van dien naam, en uit eenige langs de Westkust van dat vasteland gelegen eilanden. De keizer beschouwde die eilanden als »importantes" maar gelastte niettemin ze geheel van troepen te ontlasten, omdat hij op het vasteland zoo sterk mogelijk wenschte te zijn. Duidelijk gaf de groote veldheer zijne meening te kennen in de woorden: »En fait d'îles isolées, il n'y a qu'un principe, c'est d'y mettre beaucoup de troupes ou point du tout."

Wij hebben de middelen niet, om de Buitenbezittingen te bezetten met »beaucoup de troupes", en dan geloof ik dat het beter is, om op het gezag van Napoleon I te besluiten tot het »point du tout", te meer, omdat wij dan op Java, het belangrijkste eiland, zoo sterk mogelijk zullen zijn.

De heer Koster schijnt geen vertrouwen te stellen in de houding van de inlandsche bevolking bij eene verdediging van onze Koloniën. Ik wijs op de gebeurtenissen van 1811. Het is bekend, dat de Maarschalk Daendels, terstond na de aanvaarding van het bewind, krachtig is opgetreden, om de macht van inlandsche vorsten en volken te fnuiken. Zijne agressieve maatregelen hadden die vorsten en volken in hooge mate verbitterd, waardoor er in Indië nimmer zooveel ontevredenheid tegen ons gezag heeft bestaan als toen. De slechte gezindheid der bevolking was één der redenen, waarom Daendels zijne strijdkrachten te Meester Cornelis, en niet in de binnenlanden concentreerde. Ondanks die verbittering en ontevredenheid, en ondanks het feit, dat de gelegenheid om zich bij onze tegenstanders aan te sluiten, na de groote nederlaag van onze troepen bij Meester Cornelis zoo bijzonder gunstig was, stelden de Javaansche vorsten hunne hulptroepen ter beschikking van den Gouverneur-Generaal Janssen, en streden die hulptroepen aan onze zijde bij Djatingaleh! Welke conclusie kan hieruit getrokken worden? Wanneer men onder zulke ongunstige omstandigheden de bevolking aan onze zijde heeft zien strijden, welke bezwaren zouden er kunnen bestaan tegen de veronderstelling, dat wij redenen hebben om aan te nemen, dat de bevolking wel aan

onze zijde zal staan. Bovendien ligt het geheel in onze macht, veel te doen, om met meerdere zekerheid op den steun der bevolking te kunnen rekenen.

De heer Koster acht het voor ons onmogelijk om offensief tegen den vijand op te treden, en heeft hierbij gewezen op een eventueel door ons af te leggen afstand gelijk aan dien van Amsterdam naar St. Malo. Ik geloof dat de richting waarin wij zouden moeten optreden, afhankelijk is van die, waarin de vijand den aanval zal doen, en nu zal hij wel zorgen een zoodanig landingspunt te kiezen, dat zijne operatielijn zoo kort mogelijk zal zijn. Wordt ons leger in Midden-Java geconcentreerd, dan zal hij hoogst waarschijnlijk te Samarang landen. Van een door ons te doorloopen afstand Amsterdam — St. Malo, zal dan van zelf in de verste verte geen sprake kunnen zijn.

De heer Koster gelooft niet dat ons leger op Java het direct object des vijands zal zijn, maar dat onze tegenstanders zich ergens aan de kust zullen vestigen, en ons ongestoord in de binnenlanden zullen laten. Ik acht dit onwaarschijnlijk, omdat redenen van politieken en krijgskundigen aard, den vijand dwingen zullen, zoo spoedig mogelijk tot eene beslissing te komen.

Ik vereenig mij geheel met de meening van den heer Koster omtrent de denkbeelden door den 1sten Luitenant der Genie De Greve over de verdediging van onze Koloniën verkondigd. De verdediging van Soerabaja à la De Greve acht ik een onding. Wij hebben in Indië alleen rekening te houden met een aanval van eene groote maritieme mogendheid, en dan is het denkbeeld om de verdediging in eene aan de kust gelegen vesting te concentreeren, zeer vicieus. Ik breng u in herinnering de eischen voor de verdediging van een land door Napoleon I gesteld, en door hem geformuleerd in de volgende bewoordingen :

»Pour défendre un pays, il faut que la situation où vous placez votre armée présente assez de fond; que le théâtre des opérations soit assez profond, afin de pouvoir manoeuvrer, se rallier et faire sa retraite.»

Men ziet hieruit dat de groote Keizer eene diepte, een ope-

ratieruimte noodzakelijk acht, en wel in de eerste plaats om den vijand de verzwakkende gevolgen van lange operatielijnen te doen ondervinden. Hij wenschte vooral den vijand te dwingen datgene te overwinnen, wat hij noemde »l'immense difficulté des distances."

Verkeeren wij in Indië in zulke gunstige toestanden, dat wij onzen tegenstander het overwinnen van die »immense difficulté des distances" kunnen prijs geven?

Ik eindig Mijne Heeren, met als mijne meening mede te deelen, dat onze koloniën wel degelijk aan een aanval van eene Europeesche mogendheid blootstaan, en dat het gevaar daarvoor in de toekomst grooter en grooter zal worden. Ik herhaal daarom de woorden eenige jaren geleden door den oud-majoor der artillerie van het Indische Leger De Wijs in deze Vereeniging uitgesproken :

»Laat het behoud van Java een onzer heiligste plichten zijn," en uit den wensch, dat wij in Indië de middelen mogen hebben, om ten allen tijde aan elken aanval het hoofd te kunnen bieden.

Ik heb gezegd.

De heer VAN ZUIJLEX. De opmerkingen van den vorigen spreker bewijzen genoegzaam, hoe belangrijk het heden avond behandelde onderwerp is en hoe breed de inleider dit onderwerp heeft opgevat. Ik meen dan ook dat het zeer moeielijk zou zijn, ook al bleven wij veel langer bij elkander dan wij dit gewoon zijn, om nog dezen avond de besproken quaestiën tot een degelijk einde te brengen.

Ik wensch mij daarom dan ook slechts tot één enkel punt te bepalen, dat geheel behoort tot het op het convocatie-biljet aangegeven programma: *onze militaire positie in Zuid-Azië*, — doch ik wil vooraf ook, naar aanleiding van hetgeen door den vorigen spreker is gezegd wat de algemeene strekking van het betoog van den heer Koster betreft, duidelijk verklaren, dat ik *niet* het denkbeeld ben toegedaan, dat de sleutels van ons koloniaal bezit uitsluitend zouden liggen in de stelling van Amsterdam; voor een deel liggen zij zeer zeker in de kolonie zelf. Wel ben ik het met den inleider eens, dat de kans op

oorlogs-moelijkheden in Oost-Indië met eene Europeesche natie — al is de mogelijkheid niet weg te cijferen — toch zeer gering is, doch minder gunstig dan hij, denk ik over die kans, wat betreft Australië of de beide Aziatische rijken in de buurt onzer bezittingen.

Immers de nog hangende zaak der Costa-Rica-Packet bewijst hoe een zelfstandig Australisch rijk der toekomst het ons lastig zou kunnen maken; en moge al de zucht tot uitbreiding van gebied, zoowel van Australië als van het kleinere Japan, minder te vreezen zijn, niet hetzelfde zou ik durven zeggen van een gereconstrueerd China.

Ik heb in het Indisch Genootschap het betoog van prof. De Groot bijgewoond, dat wij ten onrechte bevreesd zijn voor den toekomstigen invloed van China in Azië, doch die spreker had daarbij het oog op het China, dat hij uit eigen aanschouwing had gekend en dat zich naar zijne overtuiging nog weinig had gewijzigd.

De oorlogsfeiten hebben bewezen, dat dit goed gezien was, doch de heer Koster heeft ons zelf aangetoond hoe ook Japan in korten tijd van nagenoeg niets, heel veel geworden is. En moet men nu niet veronderstellen dat ook China, door schade en schande wijs geworden, denzelfden weg zal betreden, die door Japan reeds is afgelegd.

En zal dan dit groot en sterk bevolkt rijk, met natuurlijken zin voor landverhuizing, geen gevaar voor onze bezittingen opleveren?

Al ware het met het oog daarop alleen, dan zou het niet verantwoord zijn bij onze militaire organisatie in Oost-Indië van de stelling uit te gaan, dat de sleutels van ons koloniaal bezit in Azië, liggen in de stelling van Amsterdam.

De heer ROËLL. Wij hebben veel belangrijks uit de rede van den heer Koster gehoord en zeker zal ik niet nalaten om, wanneer straks rechtmatige hulde zal worden gebracht aan de grondige studie, door den heer Koster van zijn onderwerp gemaakt, daaraan van harte mede te doen.

Door de beide vorige sprekers zijn omtrent de hoofdgedachte

der rede reeds eenige opmerkingen gemaakt. Op mij heeft de rede van den heer Koster twee verschillende indrukken gemaakt: een van gerustheid, een van groote moedeloosheid; en omtrent deze indrukken wensch ik een enkel woord in het midden te brengen.

De indruk van gerustheid is dat er, naar de meening van den heer Koster, weinig waarschijnlijkheid bestaat voor een rechtstreekschen aanval op onze koloniën.

Door den heer Van Zuijlen is er over gesproken, dat de Australische volken ons zouden kunnen aanvallen. Ik laat daar dat een veroveringsoorlog van hunne zijde niet zeer waarschijnlijk is; evenwel kunnen er in de toekomst wel groote conflicten met hen ontstaan.

Doch behalve Australië is het niet enkel het nu vernederde China, maar ook Japan dat aanleiding geven kan tot conflicten en wij hebben gezien, hoe gemakkelijk deze mogendheid zijne legermachten weet te verplaatsen.

De gerustheid in Indië omtrent de Aziatische volkeren, kan dan ook zoo heel groot niet zijn.

En ook Europa levert niet veel reden tot gerustheid; als wij toch zien hoe Duitschland in het onherbergzame Noord-Guinea eene bezitting heeft trachten te verkrijgen en hoe het aan de Zuid-Westhoek van Afrika terrein tracht te winnen, dan kan ook ieder klein conflict in Europa een terugslag geven op onze bezittingen in Indië.

Nu is het wel mogelijk, dat in dat geval voor ons eene alliantie zal kunnen geboren worden, doch het is niet zeker of deze ons dan voor onze koloniën zal helpen.

Wat Engeland betreft, zeer zeker heeft het ons trouw geholpen in Atjeh en ook nu weder op Lombok. Doch wanneer andere Mogendheden handelend optreden, dan zal Engeland ook niet stil kunnen blijven zitten.

Ik meen dus dat er geen grond bestaat voor gerustheid zoo, dat wij zouden kunnen instemmen met het denkbeeld, dat de slentels van Indië uitsluitend liggen in Amsterdam.

Wat mij echter het meest gefraspeerd heeft in het laatste gedeelte der rede van den heer Koster, was de moedeloosheid

die er m. i. in doorstraalt omtrent de verdediging van Indië in Indië.

Het is mogelijk dat ik mij vergist heb, maar ik heb den indruk gekregen, dat de spreker van heden avond het niet kan goedkeuren dat alléén Java wordt verdedigd, omdat zulks niet tot het doel, behoud onzer kolonie, zoude leiden; dat hij verder geen heil ziet in concentratie van troepen op een bepaald punt van Java en ook geen succes verwacht van verdediging door verspreide troepen, tegen een ergens met overmacht gelanden vijand; dat hij dus eene goede verdediging onzer kolonie zeer bezwaarlijk acht en daarom van meening is, dat de sleutels van Indië achter de Hollandsche Waterlinie moeten liggen.

Ik ben het met spreker eens, dat het wenschelijk ware om ook de buitenbezittingen te verdedigen, doch ben tevens van oordeel dat, nu de macht daartoe niet aanwezig is, zulks nog niet nutteloos maakt eene verdediging van Java alleen, om ten minste een gedeelte onzer kolonie te behouden.

Soerabaya is als stelling van het verdedigingsleger door spreker afgekeurd; nu is het zeker niet noodig daarvoor speciaal Soerabaya te kiezen, maar wel is het noodig dat, met behoud van kleine afdeelingen op de hoofd-landingsplaatsen, het leger bestemd om Java te verdedigen ergens, bij Soerabaya, bij Samarang, in midden-Java of bij Batavia werd geconcentreerd.

Van uit die stelling kan dan getracht worden een eenmaal gelanden vijand, die het ook zoo heel gemakkelijk niet zal hebben, weder in zee terug te werpen.

Overigens meen ik dat in deze niet moet worden gewacht of Nederland valt en of de koloniën in den val worden medegesleept, maar dat men in elk geval Java zal moeten verdedigen om den vijand, die geland is, zooveel mogelijk te attaqueeren.

In één punt ben ik het eens met den heer Koster, n.l. dat het 't beste zou zijn, een groote marine te hebben, om zoo mogelijk elke landing te voorkomen. Waar dit nu echter in de eerste jaren niet wel mogelijk is, is er alle reden om Java op Java zelve te verdedigen.

De heer ROOSEBOOM. Met het oog op het vergevorderde uur zal ik de vergadering niet lang ophouden; hoewel de belangrijke rede van den heer Koster zeker ruim stof zou geven tot beschouwingen. Ik zal mij thans bepalen tot eene enkele opmerking en wel deze: heeft de heer Koster in het laatste gedeelte zijner beschouwingen wel genoeg in het oog gehouden, dat Nederland niet geïsoleerd op de wereld staat tegenover eene andere mogendheid.

Een kleine staat, die geheel geïsoleerd is en blijft, zou altijd veel kans hebben verloren te gaan; op den langen duur zouden de hulpbronnen van zulk een kleinen staat niet voldoende zijn om den strijd tegen een veel grooteren geïsoleerd voort te zetten.

Doch de kleine staten zijn in de tegenwoordige Statenmaatschappij noodig; zeker zouden niet al de andere Groote Mogendheden het zonder verzet dulden, dat een kleine staat van eenig belang door een harer werd geannexeerd.

Dit geldt niet enkel voor de staten in Europa, maar ook voor de koloniën. En nu meen ik dat de heer Koster niet genoeg in het oog heeft gehouden, dat bijv. Engeland niet zonder verzet zal dulden dat Java komt in handen van eene andere Groote Mogendheid.

Uit dit oogpunt ben ik het dan ook eens met den heer Kern, dat Engeland voor ons de gevaarlijkste vijand zou wezen, doch ik ben het volstrekt niet eens met wijlen generaal Knoop, dat Engeland altijd getoond heeft van ons te willen halen wat er te halen is.

Integendeel, wanneer wij nagaan wat wij in de laatste jaren van Engeland hebben ondervonden in Indië, dan hebben wij geen reden tot klagen. Ik spreek hier natuurlijk van de Engelsche Regeering, niet van de handelaren of particulieren.

Engeland heeft het bijv. ons bij onze blokkade van de Atjehsche kust niet moeielijk gemaakt en wanneer het een *querelle d'Allemand* had willen zoeken, dan zou het in de gebeurtenissen op Atjeh daartoe wellicht wel aanleiding hebben kunnen vinden.

Ik zie dan ook in de nabuurschap van de Engelschen voor ons bezit in den Indischen Archipel eerder een reden van

gerustheid, dan van vrees, hetgeen echter volstrekt niet wegneemt, dat wij steeds moeten beginnen krachtigen weerstand te bieden om de politiek tijd te geven haren invloed te doen gelden.

Niemand kan zijn noodlot ontgaan. Zijn wij bestemd om Java te verliezen, dan zal dit gebeuren; een bepaalden waarborg daartegen hebben wij niet; maar de mogelijkheid van die gebeurtenis mag ons geenszins ontslaan van de verplichting te doen, wat wij kunnen om daarbij krachtigen weerstand te bieden. Deden wij dat niet, dan zouden wij zelven de door ons gevreesde gebeurlijkheid voorbereiden.

De heer BREIJER. Na al hetgeen gezegd is in tegenspraak op de rede van den heer Koster, zij het mij verguud, nog iets te releveeren, dat naar het mij voorkomt niet genoeg in het oog is gehouden.

Wanneer ik goed begrepen heb al wat de heer Koster heeft gezegd, dan is hij er m. i. in geslaagd onze militaire positie in Indië op juiste wijze te omschrijven en wel door de aandacht er op te vestigen, dat wij in twee verschillende richtingen die positie moeten beoordeelen: aan den eenen kant tegenover de overheerschte, inlandsche bevolking, en aan den anderen kant tegenover het buitenland. Die tweeledigheid van onze militaire positie in Indië vormt den allereersten grondslag, waarop beschouwingen omtrent de taak onzer strijdmacht, de samenstelling daarvan en ook omtrent de verdediging moeten gebaseerd zijn, en nu heeft de heer Koster getracht in zijn betoog dien grondslag in het juiste licht te stellen.

Zoowel het Leger als de Marine in Indië hebben een tweeledige taak te vervullen en de eischen, welke het eene deel dier taak stelt, zijn niet altijd in overeenstemming met hetgeen voor het andere deel der taak verlangd wordt.

Nu is nit de rede van den heer Koster duidelijk gebleken, welke positie wij naar zijn zienswijze innemen tegenover de overheerschte inlandsche bevolking, en welke tegenover het buitenland. Dit te overwegen is, ook naar mijn meening, in de allereerste plaats noodig, om te kunnen uitmaken, aan welk deel

onzer dubbele taak de meeste aandacht moet worden geschonken. En dan treedt toch zeker onze dagelijks wederkerende taak tegenover de inlandsche stammen geheel op den voorgrond, want die hebben wij *stellig* en bij voortduring te vervullen.

Ik meen dan ook, dat de heer Koster dit heeft willen doen uitkomen om eerst daarna aan de orde te stellen de vraag: welke *kans* is er dat wij ons ook zullen hebben te handhaven tegenover een buitenlandschen vijand.

Want of wij ook daartoe geroepen zullen worden, blijft immers een *vraag*.

Of nu die kans groot of gering te achten is, heeft de spreker getracht na te gaan, en al kan daarover verschil van meening bestaan, zoo verdient de heer Koster toch m. i. allen lof dat bij dien grondslag voor beschouwingen over organisatie, verdediging enz. zeer duidelijk heeft uiteengezet.

De heer KOSTER. Ik moet, met het oog op het vergevorderd uur, wel kort zijn in mijn antwoord. Ik kan dat ook eerder, nu de heer Breijer mijn taak vergemakkelijkt heeft.

Alvorens verder te gaan, betuig ik mijnen dank aan de heeren, die, door ook hunne zienswijze te doen kennen ten aanzien van het door mij behandelde onderwerp, mij daarmede een zeer gewaardeerd bewijs gaven van hunne belangstelling in mijne voordracht.

De heer Kern heeft terloops de opmerking gemaakt, dat ieder vrij was in zijn denken. Dat dit ook mijn meening is, blijkt wel het duidelijkst uit de beginwoorden mijner lezing, waar ik mij aan de vergadering heb bekend gemaakt als *twijfelaar* aan de tot dusverre als onomstootelijk geldende waarheden, die ook door den heer Kern aan de vergadering zijn voorgehouden.

Het ligt wellicht aan de plaats, van waar ik sprak, dat de heer Kern mij niet in allen deele heeft kunnen verstaan, maar als hij van het gedrukt verslag der lezing zal hebben kennis genomen, dan zal hij ontwaren, dat ik voor den bij mij gerezen *twijfel argumenten* heb aangevoerd. Die argumenten nu heeft de heer Kern niet ontzenuwd en hij zal het mij daarom ten

goede moeten houden als ik verklaar, dat hij geenszins er in geslaagd is om mij van dien twijfel te genezen.

De heer Van Zuijlen was er niet zeker van of ik wel voldoende aandacht had geschonken aan het gevaar dat ons van de zijde van Australië dreigt. Uit het gedrukt verslag zal blijken dat ik ter zake als mijne meening heb vermeld, dat het Europeesch element in dat werelddeel nog terreinen in overvloed vindt om zich nit te breiden.

De heer VAN ZUIJLEN. Ik had meer het oog op het gevaar voor conflicten, voortspruitende uit quaestiën als in zake de Costa-Rica-Packet.

De heer KOSTER. Dat conflicten, als door u bedoeld, nooit aanleiding zouden geven aan de een of andere mogelijkheid om gewapenderhand in Indië op te treden, zou ik niet gaarne beweren. Ik heb echter in mijn lezing, onder aanhaling van een historisch feit, er op gewezen dat een zoodanige vijandelijke handeling mij weinig waarschijnlijk voorkwam en verder aangevoerd, dat uit dergelijke oorzaken voortvloeiende conflicten niet bezworen kunnen worden door een verdedigingsstelsel, uitsluitend voor Java ontworpen.

De Admiraal Roëll, die evenzoo mij eer bewees door aan het debat deel te nemen, kreeg van de lezing o. m. den indruk alsof, ten aanzien van de verdediging van N.-I., moedeloosheid zich van den spreker van dezen avond had meester gemaakt.

Moedeloos zou men mij kunnen achten wanneer uit de voordracht deze conclusie, als de meest voor de hand liggende, te trekken ware: »de verdediging van N.-I. tegen een ernstige poging tot verovering belooft al zeer weinig succes, dus laat ons ook maar elk denkbeeld daaraan opgeven!»

Al is met onze uiterst geringe weermiddelen die kans op succes gering, die weermiddelen kunnen, neen! *moeten* daarom toch, als de nood aan den man komt, in de een of andere richting worden in werking gebracht.

Het komt mij voor dat het ten gehoor gebrachte eerder aanleiding had moeten geven tot dit besluit: de Indische strijd-

macht bestaat en zal moeten blijven bestaan ook zonder gevaar voor aanranding van buiten, zoodat, als de spreker voor de defensie van Indië weinig heil ziet in een geconcentreerd stelsel van verdediging, een niet geconcentreerd systeem dan maar moet worden toegepast.

Die conclusie zou zeer zeker mijn gevoelen veel meer nabij komen. Wil bijv. Java — om mij enkel hiertoe te bepalen — met meer hoop op succes tegen een veroveringsaanval verdedigd worden, dan is het mijne overtuiging — en de redenen voor die opvatting zijn in mijne voordracht te vinden — dat de drie militaire commandementen, waarin dat eiland verdeeld is, elk op zich zelf verdedigd zullen moeten worden. Wanneer men dan aanvoerde, dat een zoo betrouwbaar mogelijk en daarom kostbaar stelsel van verdediging, hierop gegrond, buitengewoon groote offers van de natie vorderen zou en ons ook nog maar alleen voor het behoud van een klein deel onzer bezittingen eenigen waarborg geven kan, dan zou dat wellicht er toe kunnen leiden om na te gaan op welke wijze voor diezelfde offers de kans op behoud van een grooter deel onzer bezittingen te verkrijgen ware.

Maar wellicht dat ook *dan* de oogen weder geheel geopend werden voor de waarheid, die sedert de dagen van de O. I. Compagnie — toen wij haar ten volle erkenden — nog niets van hare kracht verloren heeft: de waarheid n.l., dat de meest afdoende verdediging van een eilandenrijk tegen aanranding van buiten gevoerd wordt op de wateren, die dat eilandenrijk omgeven.

Zal de volledige erkenning van die waarheid er al niet toe kunnen leiden om ons in Indië ooit weder het meesterschap ter zee te verzekeren, die erkenning zal, naar ik geloof, nochtans kunnen leiden tot de erkenning van de *ware* richting, waarin de personeele en materiele offers, die de staat voor het bewuste doel zal kunnen opbrengen, in de eerste plaats zullen moeten worden aangewend. Dat wil zeggen, dat wij voor de verdediging van N.-I. tegen vreemde aanranding, van welken aard deze ook zij, ook nu nog onze hoofdkracht moeten zoeken in onze Marine.

Ik heb hiermede slechts voor een klein deel de tegen mijne lezing ingebrachte bedenkingen beantwoord. Wanneer echter het bestuur onzer Vereeniging er toe zou kunnen besluiten om te gelegener tijd — d. i. nadat het gedrukt verslag der lezing in het bezit der leden zal zijn gekomen — de discussiën over dit onderwerp te doen vervolgen [*verschillende stemmen: ja, ja!*], dan zou dat ongetwijfeld aan de zaak ten goede kunnen komen.

De Voorzitter. Van de inspanning van den geachten spreker van dezen avond mogen wij zeker niet meer vorderen. Ieder hier aanwezig zal moeten erkennen, dat wij hem dank verschuldigd zijn voor zijne doorwrochte rede; maar het kan geen verwondering wekken, dat zich naar aanleiding dier rede verschil van inzicht heeft geopenbaard, zonder dat wij hier het oude gezegde »du choc des opinions jaillit la vérité» van toepassing kunnen achten. De meeningen over de besproken hoogst gewichtige quaestie loopen immers zóó zeer uiteen en zijn zelfs op sommige punten zóó lijnrecht met elkander in strijd, dat wij zelfs na lange en ernstig gevoerde debatten wellicht nimmer tot de wetenschap zullen kunnen komen, aan welke zijde de positieve waarheid gelegen is.

Het is evenwel niet tegen te spreken, dat dergelijke discussiën kunnen strekken om ons bij *benadering* tot die waarheid te brengen. De tijd is heden wat te kort om ieder de gelegenheid te geven zijne opvattingen meer uitvoerig toe te lichten, en daarom zal het m. i. nuttig zijn gevolg te geven aan den wensch door den heer Koster te kennen gegeven, om de verdere besprekingen naar aanleiding der voordracht tot het volgende werkjaar uit te stellen. Medestanders en tegenstanders zullen dan beter gewapend in het strijdperk kunnen treden.

Intusschen breng ik namens het bestuur en ook zeker uit naam van de geheele vergadering den heer Koster onzen dank voor zijne hoogst interessante voordracht, die uitmuntte niet alleen door de vele nuttige gegevens daarbij verstrekt, maar ook door de geleidelijke en duidelijke indeeling van zijn onderwerp en door de juiste en sierlijke woordenkeuze daarbij gebezigd.

(*Applaus.*)

De heer ROOSEBOOM. Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik U goed begrepen heb, dan wenscht U later eene discussie uit te lokken naar aanleiding der rede van den heer Koster. Vermoedelijk wordt daarbij ook iemand uitgenoodigd om als inleider der discussie op te treden, maar nu heeft de ervaring ons geleerd, dat wanneer voor eene nadere bespreking een inleider optreedt, er gewoonlijk voor de discussie andermaal weinig tijd overblijft.

Daar ik het echter van belang acht, dat de rede van den heer Koster hier grondig worde besproken, zou ik wenschen in overweging te geven ditmaal zorg te dragen, dat de inleider der discussie niet weder het grootste gedeelte van den avond in beslag neemt

De VOORZITTER. Gelijk ik reeds gezegd heb, is het 't voornemen van het bestuur de bespreking der rede in het volgend leesjaar te doen plaats hebben.

De heer VAN ZUIJLEN. Zou de bespreking niet nog in dit jaar kunnen geschieden?

De VOORZITTER. Op den voorgrond moet natuurlijk staan, dat de leden eerst de gelegenheid moeten gehad hebben de rede van den heer Koster te lezen. Wij zijn nu door bijzondere omstandigheden eenigszins ten achter met onze verslagen, zoodat de rede van den heer Koster waarschijnlijk eerst over een maand zal zijn gedrukt.

Het bestuur is echter zeer geneigd den billijken wensch van den heer Van Zuilen in overweging te nemen.

De heer ROOSEBOOM. Mijnheer de Voorzitter! Ik had zooeven niet uitgesproken; aansluitende aan hetgeen ik straks heb gezegd, wenschte ik het bestuur in overweging te geven om den inleider der discussie niet meer tijd ter beschikking te stellen dan bijv. hoogstens $\frac{3}{4}$ uur, zoodat de waarborg wordt verkregen, dat er althans eenige noemenswaardige tijd overblijve voor de discussie.

De Voorzitter. Ook dit zal worden overdacht en ik herhaal hierbij, dat het bestuur zal overwegen of de discussiën nog kunnen plaats hebben in *dit* leesjaar of anders in het begin van het volgende.

Wanneer nu niemand meer het woord verlangt te voeren, dan sluit ik de vergadering.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.
